

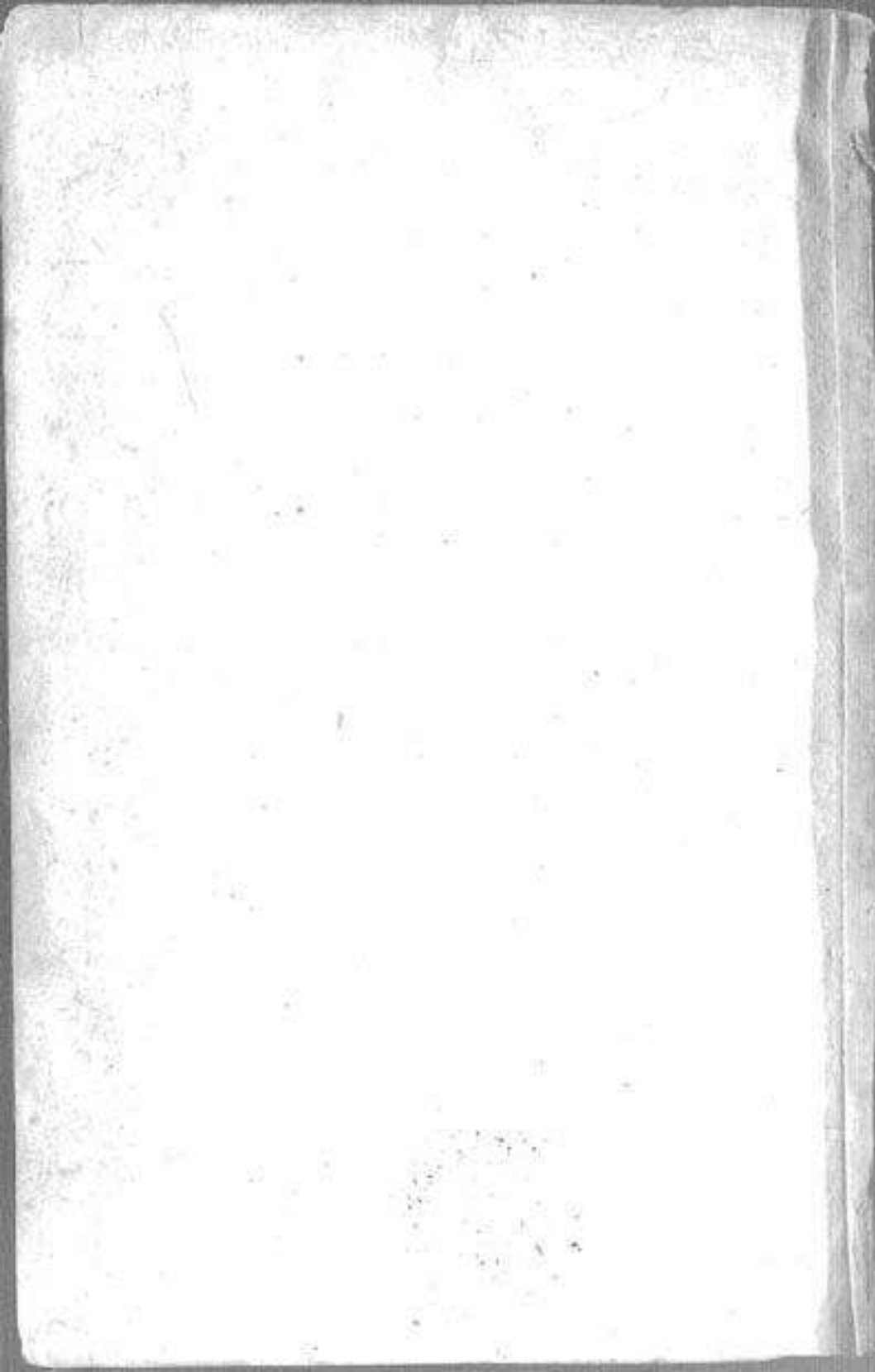
R. 22

7/7

C. 2A
C. 8

SWA-87

N° 258

DE PICTVRA PRAE

STANTISSIMA, ET NVNQVAM
fatis laudata arte libri tres absolutissi-
mi, Leonis Baptistæ de Albertis
viri in omni scientiarum ge-
nere, & præcipue ma-
thematicarum di-
sciplinarum do-
ctissimi.

Iam primum in lucem editi.

BASILEAE

ANNO M. D. XL. MENSE
AVGVSTO.

CERTIFICATE

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

of the

LEONIS BAPTISTAE

DE ALBERTIS, LIB. PRIMVS,
RVDIMENTA.

DE PICTURA his breuissimis commentarijs conscripturi, quò clarior nostra sit oratio, à Mathematicis ea primum, quæ ad rem pertinere uidebuntur accipiemus. Quibus quidẽ cognitis, quoad ingenium suppeditabit, picturam ab ipsis naturæ principijs exponemus. Sed in omni nostra oratione spectari illud uehementer peto, nō me ut Mathematicum, sed ueluti pictorẽ hisce de rebus loqui. Illi enim solo ingenio omni seiuncta materia, species & formas rerũ metiuntur. Nos uerò, quod sub aspectu rem esse positã uolumus, pinguiore idcirco, ut aiunt, Minerua scribendò utemur. Ac recte quidem esse nobiscum actum arbitramur, si quoquo pacto in hac planè difficili et à nemine, quod uiderim, alio tradita
à à literis

literis materia, nos legentes pictores intellexerint. Peto igitur nostra non ut puro à Mathematico, sed ueluti à pictore tantū scripta interpretentur.

Punctum.

Signum.

Itaq; principio nouisse oportet, Punctum esse signum, ut ita loquar, quod minimè in partes queat diuidi. Signū hoc loco appello, quicquid in superficie ita insit, ut possit oculo conspici: quæ uerò intuitum non recipiunt, ea nemo ad pictorē nihil pertinere negat. Nam ea solum imitari studet pictor, quæ sub luce uideantur. Puncta quidem, si continenter in ordine iungantur, lineā extendent. Eritq; apud nos lineā signum, cuius longitudo sanè in partes diuidi possit: Sed erit usq; adeo latitudine tenuissima, ut nul-

Linea.

quam findi queat. Linearum alia recta, alia flexa. Recta lineā est signum à puncto ad punctum directe in longum protensum. Flexa est quæ à puncto ad punctum non recto gressu, sed facto sinu fluxerit. Lineæ plures quasi fila in tela, si adacta cohæreant, superficiem

ficiem ducēt. Est namq̄ superficies extrema corporis pars, quæ non profunditate aliqua, sed latitudine tantum longitudineq̄, atq̄ perinde suis qualitatibus cognoscatur. Qualitatum aliæ ita superficiēi inhærent, ut nisi prorsus alterata superficie minime se moueri, aut seiungi queant.

Superficies

Qualitas.

Alias uerò qualitates huiusmodi sunt, ut eadē facie superficiēi manente, ita sub aspectu tamen iaceant, ut superficies uisentibus alterata esse uideatur. Perpetuæ autem superficiērum qualitates geminæ sunt. Vna quidem quæ per extremum illum ambitum, quo superficies clauditur, notescat, quem quidem ambitum nonnulli orientem nuncupant. Nos si liceat, latino uocabulo similitudine quadam appellemus oram: aut, dum ita libeat, fimbriam. Eritq̄ & ipsa fimbria aut unica linea, aut pluribus lineis per finita. Vnica, ut circulari, pluribus aut altera flexa, altera recta, aut etiam quæ pluribus rectis flexisue

Orizon.

Ora.

Fimbria.

lineis ambiatur. Circularis quidem
 linea est. Ipsa ora quæ totam circuli
 aream complectitur & continet. Cir-
 culus verò est forma superficiei, quæ
 linea, ueluti corona, obambit. Quod
 si in medio aderit punctum, omnes ra-
 dij ab hoc ipso puncto directè ad co-
 ronam ducti, longitudine inter se æ-
 quales sunt. Idem verò punctum, cen-
 trum circuli dicitur. Linea recta, quæ
 bis coronam circuli secuerit, perq; cen-
 trum rectabit, diameter circuli, apud
 Mathematicos uocatur. Nos hanc ip-
 sam nominemus centricam, sitq; hoc,
 apud nos, loco ab ipsis Mathematicis
 persuasum, quod aiunt, Limbum se-
 cantem lineam nullam æquos angu-
 los à corona circuli signare, nisi quæ
 recta ipsum centrum attingat. Sed ad
 superficies redeamus. Ex his enim quæ
 recensui facile intelligi potest, ut tra-
 ctu simbriæ immutato, ipsa superfi-
 cies & faciem & nomen quoq; pri-
 stinum perdat, atq; quæ triangulus
 fortasse dicebatur, nunc tetragulus,
 aut

*Circulus.**Linea
recta.**Centrica.*

aut plurium deinceps angulorū nuncupabitur. Dicitur quidem fimbria mutata, si linea aut anguli non modo plures, sed obtusiores, longioresue, uel acutiores, breuiioresue, quoquo pacto fiant. Is locus admonet, ut de angulis non nihil recenseamus. Est enim angulus extremitas superficiēi à duabus lineis se inuicem secantibus confectus. Angulorum tria sunt genera: rectum, obtusum atq; acutum. Angulus rectus unus est ex quatuor angulis, qui à duabus rectis lineis se se mutuo secantibus, ita conscribitur, ut cuius reliquorum trium sit æqualis, hinc est, quod aiunt omnes recti anguli inter se sunt æquales. Obtusus angulus est, qui recto maior est. Acutus is est, qui recto minor est. Iterum ad superficiem redeamus. Docuimus quo pacto una per fimbriam qualitas superficiēi inhæreat. Sequitur, ut altera superficiērum qualitas referatur, quæ est, ut ita loquar, tanquàm cutis per totum superficiēi dorsum, distenta.

distenta. Ea in tres diuisa est. Nam alia uniformis & plana: alia tuberosa, & sphaerica: alia incurua, & concaua dicitur. Quarto loco his addendae sunt superficies, quae ex praedictis compositae sunt. De his postea, nunc de primis. Plana superficies ea est, quam in quavis parte sui recta superducta regula aequè cōtingat, huic per similis erit superficies purissime et quiescentis aquae. Sphaerica superficies dorsum sphaerę imitatur. Sphaerā definiunt corpus rotundū, in omnes partes uolubile, cuius in medio punctum inest, a quo extremæ omnes illius corporis partes, aequè distant. Concaua superficies ea est, quę interitus extremū sub ultima, ut sic dixerim, cute sphaeræ subiacet, uti sunt in testis ouorū intima superficies. Cōposita uerò superficies ea est, quae una dimensione planitię, altera aut concauā, aut sphaericā superficiem imitetur, quales sunt interiores fistularū, & exteriores columnarū pyramidumue superficies. Itaq;

& am

Sphæra.

Concaua.

Composita

& ambitu & dorso inherētes qualitates, cognomēta superficiebus, ut diximus, imposuerūt. At uerò qualitates quæ non alterata superficie, nō tamen semper eundē aspectū de se exhibent, duæ itē sunt. Nam aut loco aut luminibus mutatis, uariatæ, intuētibus uidentur. De loco prius dicendū, postea de luminibus. Ac perscrutandū quidem est, quoniam pacto mutato loco, ipsæ superficiei inherentes qualitates, immutate esse uideantur. Equidē hec ad uim oculorum spectant. Nam interuallo sitū ue mutato aut minores aut maiores, aut omnino nō eiusdem, quàm hæctenus fuerant, simbriæ, aut itē colore auctæ uel fraudatæ superficies appareant necesse est. Quas res omnes intuitu metimur. Id quidem, qua ratione fiat, perscrutemur. Exordiamurq; à Philosophorum sentētia, qui metiri superficies affirmant radijs quibusdam quasi uisendi ministris, quos idcirco uisuiuos nuncupant, quod per eos rerū simulachra sensui impriman-

tur. Nam ipsi ijdem radij inter oculũ
 atq; uisam superficiem, intenti suapte
 ui, ac mira quadam subtilitate perniti-
 tissimè congruunt. Aëra, corporaq; hu-
 jusmodi rara & luce peruia peneiran-
 tes, quoad aliquod densum & non pe-
 nitus opacum offendant, quo in loco
 cuspidè ferientes, euestigio hæreant.
 Verũ non minima fuit, apud priscos
 disceptatio, à superficie, an ab oculo
 ipsi radij erumpant. Quæ disceptatio
 sanè difficilis, atq; apud nos ad modũ
 inutilis prætereatur. Ac imaginari
 quidem deceat radios quasi fila quæ-
 dam prorsus tenuissima, uno capite
 quasi in manipulum rectissimè colligata.
 Vna simul per oculum interius
 ubi sensus uisus consideat, recipi: quo
 in loco non secus atq; truncus radio-
 rum adstent, à quo quidem exeuntes
 in longum lassati radij, ueluti rectissi-
 ma uirgulata, ad oppositam superfi-
 ciem effluant. Sed hos inter radios
 nonnulla differentia est, quam tenuis-
 se per necessariũ arbitror. Differunt
 quidẽ

*Radiorum
 differentia.*

quidē uiribus & officio. Nam alij sim-
 brias superficierū contingentes, totas
 quantitates superficieī metiūtur. Hos
 autē quōd quidem ultimas partes li-
 brando uolitent, extremos radios ap-
 pellemus. Alij quidem radij ab omni *Radij ex-
 tremi.*
 dorso superficieī, seu recepti, seu fluen-
 tes intra eam pyramidē, de qua paulò
 post, suo loco dicemus, suū quoq; of-
 ficiū peragunt. Nam coloribus &
 luminibus imbuuntur iisdem, quibus
 ipsa supficieī refulgeat. Hos ergo me- *Radij me-
 dij.*
 dios radios nuncupemus. Est quoq;
 ex radijs quidā, qui similitudine qua-
 dam centricæ, de qua diximus, lineæ,
 dicatur centricus, quōd in supficie ita
 perstet, ut circā se æquales utrinq; an-
 gulo reddat. Itaq; tres radiorū species *Species tres
 radiorum.*
 repte sunt extremorū, mediatorū et cen-
 trici. Perscrutemur igit̄ quid quicq; ra-
 dij ad uisendū conferant: ac primo de
 extremis, post ea de medijs, tū de cen-
 trico dicendū erit. Radijs quidem ex-
 tremis, quātitates metiūtur. Est enim *Quantitas
 quid.*
 quātitas spaciū inter duo disiuncta
 pun-

puncta fimbriæ, transiens per superficiem, quod oculus, quasi circino, quodam instrumento, his extremis radijs metitur. Suntq; tot in superficie quantitates, quot sunt disiuncta in fimbria sese cõrespicientia puncta. Nam proceritatem quæ inter supremũ & infimum, seu latitudinẽ quæ inter dextrũ & sinistrũ, seu crassitudinẽ quæ inter propinquius & remotius, seu cæteras qualis dimensioes aspectu recognoscimus, his tantũ radijs extremis utimur. Ex quo illud dici solitum est: visum per triangulũ fieri, cuius basis, uisa quantitas, cuiusue latera sunt ijdem ipsi radij, qui à punctis quantitatũ ad oculũ protenduntur. At illud quidem certissimũ est, nisi per hũc ipsum triangulũ, quantitatẽ nullam uideri. Latera ergo trianguli uisui, patent. Anguli quidem in hoc ipso triangulo duo sunt, alterutra illa quantitatũ capita. Tertius uerò atq; primarius angulus est, is qui basi oppositus, intra oculũ consistit. Neq; hoc loco disputandũ

sputandū est, utrum in ipsa iunctura interioris nerui uisus, ut aiunt, quiescat, an in ea superficie oculi, quasi in speculo animato imagines figurētur. Sed ne omnia quidem oculorū ad uisendum, hoc loco, munera referenda sunt: satis enim erit his commentarijs succincte, quæ ad rem pernecessaria sint demonstrasse. Cum igitur in oculo primarius consistat angulus uisus, regula deducta est hæc: quò uidelicet acutior sit in oculo angulus, eò quantitatem breuiorem apparere, ex quo planè discitur cur sit quod multo in teruallo, quantitas ad punctum usq; extenuata esse uideatur. Verum hæc cum ita sint, fit tamen nonnullis in superficiebus, ut quò illi propinquior sit uisantis oculus, eò minorem, quò remotior, eò longè plurimam illius superficiei partem uideat, quod ipsum in spherica superficie ita esse discitur. Quantitates ergo pro interuallo maiores, ac minores intuentibus nōnunquam uidentur, Cuius rei qui probè
ratio

rationem tenuerit, minime dubitabis
 medios radios aliquando fieri extre-
 mos, extremosq; interuallo mutato
 item fieri medios. Atq; idcirco intelli-
 get ubi medijs radij sint facti extremi,
 ilico quantitatem breuiorem appare-
 re. Contraq; cum extremi radij intra
 fimbriam recipiantur, quò magis illi
 quidem à fimbria distent, eò maiorem
 quantitatem uideri. Hic igitur solitus
 sum apud familiares regulam expo-
 nere, quò plures radiorum uidendo oc-
 cupentur, eò quantitatem prospectam
 grandiorẽ existimari: quò autem pau-
 ciores, eò minorem. Cæterum hi radij
 extremi dentatim uniuersam fimbriam
 superficiẽ comprehendentes, ipsam
 totam superficiem, quali cauea, circũ-
 ducunt. Vnde illud, aiunt, uisum, per
 pyramidem radiosam fieri. Dicendũ
 est idcirco pyramis quid sit. Pyramis
 est figura corporis oblongi, ab cuius
 basi omnes lineæ rectæ sursum pro-
 tractæ, ad unicam cuspidem conter-
 minent. Basis, pyramidis uisa super-
 ficies

Pyramis.

Basis.

ficies est. Latera pyramidis, radij ipsi uisui, quos extremos nuncupari diximus. Cuspis pyramidis illic intra oculum confidet, ubi in unum anguli quantitatū conueniunt. Haecenus de extrinsecis radijs, ex quibus pyramis cōcipitur, qua omni ratione constat, multū interesse quæ interualla, inter superficiē, atq; oculum interiaceant.

Sequitur ut de medijs radijs dicendum sit. Radij medijs sunt ea multitudine radiorum, quæ ab radijs extremis, septa intra pyramidem continetur.

Atq; ij quidem radij id agunt, quod aiunt, Cameleonta animal, & huiusmodi feras metu cōterritas, solere propinquarum rerū colores suscipere, ne a uenatoribus facile reperiantur. Hoc ipsum medijs radij exequuntur. Nam a cōtactu superficiē, usq; ad cuspidem pyramidis, toto tractu ita colorū & luminū, reperta uarietate inficiuntur, ut quouis loco rumperētur, eodem loco ipsum inhaustū lumen, atq; eundem colorem expromerent. Ac de his medijs

dñs radijs re primū ipsa cognitum est, eos multo interuallo deficere, aciemq̃ hebetiorem agere: demū id cur ita sit, ratio reperta est. Nam cum ijdem cæteriç omnes radij uisui luminibus et coloribus imbuti, atq̃ graues aërem peruadant, sitç aër ipse nōnulla crassitudine suffusus, fit ut multa pars oneris, dum aërem percurrunt, fessos radios deijciat. Idcirco rectè aiunt, quò maior distantia sit, eò superficiē subobscuriorem & magis fuscā uideri. Restat ut de centrico radio dicamus.

Centricus radius. Centricum radiū dicimus, eum qui solus ita quantitatem feriat, ut pares utrinç anguli, angulis sibi cohærentibus respondeant. Equidem & quod ad hunc centricum radiū attinet, uerissimū est hunc esse omniū radiorum acerrimū & uiuacissimū. Neq̃ negandum est, quantitātē nunquā uideri maiorem, quā cum centricus in eam radius institerit. Possent plura de centrici radij ui & officio referri. Tantū hoc non prætermittatur, hunc unicū radiū,

radium, quasi unita quadam congrega-
 sione, à cæteris radijs constipatū foue-
 ri, ut merito dux radiorum planè ac
 princeps dici debeat. Reliqua uerò
 quæ ad ostentandū ingenium perti-
 nuissent magis quàm ad ea, de quibus
 dicere instituimus prætereant. Multa
 etiã de radijs suis locis accõmodatius
 dicentur. Hoc autem loco sit, quantū
 cõmentariorū breuitas postulat, satis
 ea retulisse, ex quibus dubitet nemo
 hoc ita esse, quod quidem satis demon-
 stratum puto, interuallo scilicet cen-
 tricicq; radij positione mutatis, ilico su-
 perficiem alteratã uideri. Nam ea qui-
 dem ut minor, aut maior, aut deniq; Centrici
positio:
 pro linearū & angulorū inter se con-
 cinnitate immutata apparebit. Cen-
 trici ergo positio, distantiaq; ad certi-
 tudinem uisus plurimū conferūt. Est
 quoq; tertium aliquid, ex quo super-
 ficies difformes & uariæ intuentibus
 exhibeantur. Id quidem est luminum
 receptio. Nam uidere licet in spheri-
 ca atq; concaua superficie, si unicum
 b tantum

tantum affit lumen, una parte subobscuram, alia clariorem esse superficiē, ac eodem interuallo, centricāq; positione pristina manente, modo ea ipsa superficies diuerso quā prius lumine subiaceat, uidebis fuscas illic esse partes, eas quæ sub diuerso antea lumine sitæ clarebāt, atq; esse easdem claras, quæ prius obumbratæ erant. tum etiam si plura circūstent lumina, pro luminū numero & uiribus variē suis locis maculæ, candoris & obscuritatis micabunt. Hæc res experimento ipso comprobatur. Sed hic locus admonet, ut de luminibus & coloribus aliqua referamus. Colores à luminibus uariari palàm est, siquidem omnis color non idem conspectu est in umbra, ac sub radijs luminū positus. Nam umbra fuscum colorem, lumen uerò clarum & apertum exhibet. Dicunt philosophi: posse uideri nil quod ipsum non sit lumine coloreq; uestitum, maxima idcirco inter colores & lumina cognatio est ad uisum agendum,

Colores à
luminibus
uariari.

dum, quæ quanta sit hinc intelligitur, quod lumine pereunte, colores ipsi quoque obscurefcendo sensim pereunt. Redeunteque luce unâ & ipsi cum uiribus luminû colores conspectui restaurantur. Quæ res cum ita sit, uidentum est ergo de coloribus primo: dehinc inuestigabimus colores, quemadmodum sub luminibus uariantur. Missam faciamus illam philosophorum disceptationem, qua primi ortus colorum inuestigantur. Nam quid iuuat pictorem nouisse quonam pacto ex rari & densi, aut ex calidi, & succi: frigidi, humidique permistionibus color extet? Neque tamen eos philosophantes aspernor, qui de coloribus ita disputant, ut species colorum esse numero septem statuunt, album atque nigrum, duo colorum extrema. Vnum quidem inter medium, Tum inter quodque extremum, atque ipsum medium binos, quod alter plus altero de extremo sapiat, quasi de

b a limite

limite ambigentes collocant. Pictorē sanē nouisse sat est, qui sint colores, & quibus in pictura modis iisdem utendū sit. Nolim à peritioribus redargui, qui dum philosophos sectantur, duos tantū esse in rerū natura integros colores asserunt, album & nigrum, cæteros autē omnes ex duorū permistione istorū oriri. Ego quidem, ut pictor, de coloribus ita sentio, permistionibus colorū alios oriri colores penē infinitos. Sed esse apud pictores colorū uera genera, pro numero elementorū, quatuor, ex quibus plurimæ species educantur. Namq; est igneus, ut ita loquar, color, quem rubeum uocant. Tū & aëris qui cœlestis, seu cæsius dicitur, aquæ color uiridis. Terra uerò cinereū colorem habet. Cæteros omnes colores ueluti diasprī & porphirij lapidis ex pmixtione factos uidemus.

Colorum genera. Genera ergo colorū quatuor, quorū sunt pro albi & nigri admixtione species admodū innumerabiles. Nam uidemus frondes uirētes gradibus deferere

rere uiriditatē, quoad albescat. Id ipsum uidemus in ipso aëre, ut circa orientem plerunq; albente uapore suffusus, sensim ad propriū colorem redeat. Tum & in rosis hoc uidemus, ut aliæ plenā & incensam purpurā, aliæ genas uirgineas, aliæ candidum ebur imitentur. Terræ quoq; color, albi & nigri admixtione, suas species habet. Non igitur albi permixtio genus colorū immutat, sed species ipsas creat, cui quidem persimilem uim niger color habet. Nam nigri admixtione multæ colorū species oriuntur, quod quidem pulchrè ex umbra qua ipse color patebat, alteratur. Siquidem crescēte umbra coloris, claritas & albedo deficit. Lumine uerò insurgente, clarescit et fit candidior. Ergo pictori satis persuaderi potest album & nigrum minime esse ueros, sed colorū, ut ita dixerim, alteratores. Siquidē nihil inuenit pictor quo ultimū luminis candorem referat, præter album, solumq; nigrū, quo ultimas tenebras demonstrant.

Adde his, quod album aut nigrum nusquam inuenies, quod ipsum non sub aliquo genere colorum sit.

Luminis.

Sequitur de vi luminum. Lumina alia siderum, ut solis & lunæ, & luciferae stellæ, alia lampadū & ignis. At inter hæc magna differētia est. Nam lumina siderum admodum pares corporibus umbras referunt. Ignis uerò maiores quam ipsa corpora sunt. At-

Radij intercepti.

qui fit umbra, cum radij luminū intercepti, aut aliò flectuntur, aut in seipso recipiuntur. Flectuntur ueluti cum à superficie aquæ radij solis in lacunaria exiliunt, sitq; omnis radiorū flexio angulis inter se, ut probant Mathematici, æqualibus. Sed hæc ad aliam partem

Radij flexi.

pieturæ attinēt. Radij flexi eo colore nonnulla ex parte imbuuntur, quem in ea à qua flectuntur superficie inuenierint. Hoc ita uidemus fieri, cum facies perambulantium in pratis, subuidentes apparent. Dixi ergo de superficiebus; dixi de radijs; dixi quo pacto uisendo

trifendo ex triangulis coedificetur pyramis. Probauimus quàm maximè intersit interuallum centricis radij positionem ac luminũ receptionem certam esse. Verũ cum uno aspectu, non unam modo, sed plurimas quoq; superficies intueamur. Postea quàm de singulis superficiebus, non omnino ieiunè conscripsimus. Nunc inuestigandũ est, quemadmodũ coniunctæ sese superficies efferant. Singulæ quidem superficies, ut docuimus, propria pyramide suis coloribus et luminibus refertæ gaudent; quod cum ex superficiebus, corpora integantur, totæ corporum prospectæ quantitates, superficiesue unicam pyramidem referunt; tot minutis pyramidibus grauidam, quot eò prospectu superficies radijs comprehendantur. Hæc cum ita sint, dicet tamen quispiam quid tanta indagatio pictori ad pigendum afferret emolumentum? Nempe ut intelligat se futurum artificem planè optimum, ubi optimè superficieũ discrimina & propor-

proportiones notârit, quod paucissimi admodum nouerût. Nam si rogentur quid in ea, quam tingunt, superficie conentur assequi, omnia rectius possunt quàm quid ita studeât respondere. Quare obsecro nos audeant studiosi pictores. Quæ enim didicisse iuuabit, ea à quouis præceptore discere nunç fuit turpe. Ac discant quidem dum lineis circumeunt superficiem, dumç descriptors locos implent coloribus, nihil magis quæri, quàm ut in hac una superficie plures superficies formæ represententur. Non secus ac si superficies hæc, quam coloribus operiunt, esset admodum uitrea & perlucida huiusmodi, ut per eam tota pyramis uisua ueris uisendis corporibus pmearet, certo interuallo, certaç centrici radij & luminis positione, eminus in aère suis locis constitutis, quod ipsum ita esse demonstrant pictores, dum sese ab eo quod pingunt amouēt longiusç consistunt, natura duce huius ipsius cuspidem pyramidis quærant.

tantes. Vnde omnia rectius concerni
 commetiriq; intelligunt. Sed cū hæc
 sit unica seu tabule, seu parietis super-
 ficies, in quam pictor plures & varias
 una pyramide, comprehensas super-
 ficies pyramidesq; studet effingere,
 necesse erit aliquo loco sui pyramidē
 hanc uisuiam, perscindi, ut istic quales
 fimbrias & colores intercisis dederit,
 tales pictor lineis & pingendo expri-
 mat. Quæ res cum ita sit, pictam su-
 superficiē intuentes intercisionē quan-
 dam pyramidis uident. Erit ergo pi-
 ctura interfectio pyramidis uisuiæ se-
 cundum datum interuallum, posito
 centro, statutisq; luminibus, in da-
 tam superficiē, lineis & coloribus ar-
 te, representata. Iam uerò quoniam
 picturā diximus esse interfectionem
 pyramidis, omnia idcirco perscrutan-
 da sunt, ex quibus nobis intercisionis
 partes omnes sint notissimæ. Nobis
 ergo nouissimus sermo habendus est
 de superficiebus, à quibus pyramides
 pictura intercidas manare demō-

stratum est. Superficierum aliæ prostratæ iacent, ut pavimenta ædificiorum, & certæ superficies æquè à pavimento distantes. Aliæ in latus incumbunt, uti sunt parietes & ceteræ superficies parietibus collineares. Inter se autem æquè distare superficies dicuntur, cum inter media inter eas distantia, omni loco sui eadè est. Collineares superficies illæ sunt, quas eadè continuata recta linea omni parte sui, æque contingit, uti sunt superficies quadratarum columnarum, quæ rectum in ordinem ad porticū adstant. Hæc illis quæ supra de superficiebus diximus addenda sunt. His uerò quæ de radijs cū extrinsecis tum intrinsecis & centrico, atq; his quæ supra de pyramide uisua recensuimus, addenda est illa Mathematicorū sententiâ, ex qua illud probatur: quod si linea recta duo alicuius trianguli latera intersectet, sitq; hæc ipsa secans & nouissimè triangulū condēs, linea alteræ linæ prioris trianguli, æque distās, erit
 tunc

tunc quidē is maior triangulus huic
 minori lateribus pportionalis. Hæc
 Mathematici. At nos quò clarior pi-
 ctoribus sit nostra oratio latius paulò
 rem explicabimus. Intelligendum est
 quid apud nos sit hoc loco pportiona-
 le. Dicimus proportionales esse trian- *Trianguli*
 gulos, quorū latera & anguli inter se *proportio-*
 eandē admodū rationē seruant: quod *nales.*
 si alterum trianguli latus sit in longi-
 tudine bis cū basis atq; semis & alterū
 ter, omnes huiusmodi trianguli, seu
 sint illi quidē maiores hoc seu mino-
 res, modo eandē laterum ad basim, ut
 ita loquar, cōuenientiā habeant, erūt
 inter se pportionales. Nam quæ ratio
 partis ad partē sui extat in maiori tri-
 angulo, eadē in minori extabit ergo
 trianguli, q̄ ita se habeāt omnis apud
 nos, inter se pportionales dicent, hoc
 quoq; ut apius intelligat, similitudi-
 ne quadā utemur. Est quidē homo pu-
 sillus, homini maximo pportiona-
 lis ad cubitū, ubi eadē fuerit pportio
 palmi, & pedis ad reliquas corporis
 sui partes, in hoc, puta Euādri, q̄ fuit

in illo, puta Hercule, quem Gellius supra alios homines procerum & magnum fuisse coniectatur. Neq; eum etiam fuit alia in membris Herculis proportio, quàm fuerit in Anthei gigantis corpore. Ut enim utriusq; manus ad cubitū, & cubitū ad propriū caput, & cæterorum membrorum symmetria pari inter se dimensione congruebant, ita hoc ipsum in nostris triangulis eueniet, ut sit aliqua inter triangulos commensuratio, per quam minor, cum maiori, cæteris in rebus, præterquàm in magnitudine, conueniat. Hęc autem si satis intelliguntur statuamus Mathematicorum sententia, quantum ad rem nostram conducit: Omnem intercisionem alicuius trianguli, æque distantem à basi, triangulum constituere. Illi suo maiori triangulo, ut illi loquuntur, similem, uti uerò nos proportionalē. Et enim quæ inter se proportionalia sunt, in his omnes partes respondent. In quibus uerò diuersę & non congruentes partes

partes ad sunt, hæ minimè proportionales sunt. Partes trianguli uisui sunt præter lineas, etiam ipsi radij, qui quidem erunt in proportionalibus picturæ quantitatibus spectandis numero: ueris, pares: in nõ proportionalibus uerò illis, erunt non pares. Nam altera istarum non proportionalis quantitas, aut plures occupabit radios, aut pauciores. Nosti ergo quemadmodum minor triangulus aliquis, maiori proportionalis dicatur. Et meministi ex triangulis pyramidem uisuiam constitui. Ergo omnis noster sermo de triangulis habitus, ad pyramidem, traducatur. Ac persuasum quidem apud nos sit, nullas quantitates uisæ superficiæ, quæ æque ab intercisione distent, in pictura alterationem aliquam facere. Nam sunt illæ quidem æquè distantes quantitates, in omni æque distantia intercisione suis correspondentibus proportionales, quæ res cū ita sit, sequitur illud, quod non alteratis quantitatibus, ex quibus area completur

*Trianguli
partes.*

pletur, quibusue fimbria cōmetitur, nulla fimbriæ alteratio in pictura succedit, atq; illud manifestū est omnem pyramidis uisūq; intercissionem, à uisa superficie æque distantem, illi perspectivæ superficiei esse cōproportionalē. Diximus de superficiebus intercissioni proportionalibus, hoc est, superficiei pictæ æque distantibus. Verū cum plurimæ pingendæ superficies non æque distantes assint, de his nobis inuestigatio diligens habenda est, quo omnis ratio intercissionis explicetur. Et enim longum esset, per difficileq; atq; obscurissimū, in his triangulorū, pyramidisq; intercissionibus omnia ex Mathematicorū regula prosequi. Idcirco nostro more, ut pictores, dicendo pcedamus. Referamus breuissimè aliqua de quātitatibus nō æque distantibus, qbus pceptis facilis erit, omnis nō æque distantis superficiei, cognitio. Quantitatū ergo nō æque distantium aliæ radijs uisui collineares, aliæ radijs aliquibus uisui æque distantes

stantes sunt. Quantitates radijs collineares, quoniã triangulũ nõ efficiant radiorũq; numerũ nõ occupent, locũ idcirco nullũ intercisione adipiscunt. At in quãtitatibus radijs uisuis eque distantibus, quanto, q; maior est angulus ad basim trianguli, erit obtusior, tanto ea quantitas minus radiorũ excipiet, atq; idcirco intercisione minus obtinebit spacij. Superficiem quãtitatibus cõtegi diximus, at cum in superficiebus non raro eueniat, ut in ea sit quantitas aliqua æque ab intercisione distans; cæteræ uerò eiusdẽ superfici ei quantitates, nõ æque distent, eam ob rem fit, ut quæ in superficie adsunt æque distantes quantitates, hæ solæ, in pictura, nullã alterationẽ faciunt. Quæ uerò quãtitates nõ æque distant, hæ quanto angulum, qui in triangulo sit ad basim maior, obtusiozem habebunt, tanto plus alterationis accipient. Deniq; his omnibus addenda illa philosophorum opinio est, qua affirmant; si cœlũ, sidera, maria, montes, animan

animātiāq; ipsa, atq; deinceps corpora omnia dimidio quā sint minora, superis ita uolentibus, redderētur: fore ut nobis quæq; uideantur nulla ex parte, ac nūc sint diminuta apparent. Nam magnum, paruum, longū, breue, altum, infimum, arcūm, latū, obscurum, tenebrosū & huiusmodi omnia, quæ cum possint rebus adesse, & non esse, ea philosophi accidentia nuncuparunt: huiusmodi sunt, ut omnis earum plena cognitio fiat comparatione. Aeneam, inquit, Virgilius, totis humeris supra homines extare. At is, si Polyphemo compareretur Pigmæus uidebitur. Eurialum pulcherrimum fuisse tradunt, qui, si Ganimedi à deo rapto compareretur, fortassis deformis uideatur. Apud Hispanos pleræq; uirgines candidæ putantur, quæ apud Germanos fuscæ & atrii coloris haberentur. Ebur argentumq; colore alba sunt, quæ, si cigno, aut niueis linteis cōpurentur, subpallentia uideantur. Hac ratione in picturā

Etura tersissimè & fulgentissimè quidem superficies apparent, cum illic albi ad nigrum eadem, quæ est in rebus ipsis, luminati ad umbrosum proportio sit. Itaq; comparationibus hæc omnia discuntur. Inest enim in comparandis rebus uis, ut quid plus, quid minus, quid uè æquale adsit, intelligamus. Ex quo magnum esse dicimus, quod sit hoc paruo maius: maximū, quod sit hoc magno maius: lucidum, quod sit obscuro clarius: lucidissimū, quod sit hoc claro lucidius. Fit quidē comparatio ad res in primis notissimas. Sed cum sit homo, rerum omnium, hominī notissimus, fortassis Protagoras hominē, inquiring, modum & mensuram rerum omnium esse: hoc ipsum intelligebat, rerum omnium accidentia, hominis accidentibus rectè comparari, atq; cognosci. Hæc eò spectāt ut intelligamus in pictura quantula cunq; pinxeris corpora, ea pro illic picti hominis cōmensuratione grandia, aut pusilla uideri, hanc sane uim

c compa

comparationis pulcherrimæ, omnium antiquorum prospexisse Thimantes mihi uideri solet, qui pictor, ut aiunt, Ciclopem dormientem, parua in tabella pingens, fecit iuxta satyros pollicem dormientis amplectentes, ut ea satyrorum commensuratione dormiens, multo maximus uideretur. Hactenus à nobis fermè omnia dicta sunt, quæ ad uisendi uim, quæ ad intercisionem cognoscendam spectant. Sed quia non modo quid sit, atq; ex quibus constet intercisio: uerum etiam quemadmodum eadem fiat, ad rem pertinet, dicendum est, de hac intercisione quam arte pingendo ea exprimatur. De hac igitur, cæteris omissis, referam quid ipse dum pingo efficiam. Principio in superficie pingenda, quam amplum libeat quadrangulum rectorum angulorum inscribo, quod quidem mihi pro aperta fenestra est, ex qua historia contuetur, illicq; quam magnos uelim esse in pictura homines, determino: huiusq;

iusq; ipsius hominis longitudinem,
 in tres partes diuido: quæ quidē mihi
 partes sunt proportionales, cum ea
 mensura quam uulgus brachiū nun-
 cupat. Nam ea trium brachiorum, ut
 ex symetria membrorum hominis
 patet, admodum communis humani
 corporis longitudo est. Ista ergo men-
 sura iacentem infimam descripti qua-
 dranguli lineam, in quot illa istiusmo-
 di recipiat partes, diuido: ac mihi qui-
 dem hæc ipsa iacens quadranguli li-
 nea, est proximiori transuersæ & æ-
 que distantī, in pavimento, uisæ quan-
 titati proportionalis. Post hæc uni-
 cum punctum, quo sit uisum, loco
 intra quadrangulum constituo, qui
 mihi punctus eum locum occupet,
 ipsum ad quem radius centricus ap-
 plicet, idcirco centricus punctus di- *Centricus*
 catur. Condecens huius centrici pun- *punctus.*
 cti positio est, non altius a iacenti li-
 nea, quam sit illius pingendi hominis
 longitudo. Nam hoc pacto æquali in
 solo, & spectantes, & pictæ res adesse
 c a uidentur

uidentur. Posito puncto centrico, protraheo lineas rectas à puncto ipso centrico ad singulas lineæ iacentis diuisiones, quæ quidem mihi lineæ demonstrant, quemadmodum penè usq; ad infinitam distantiam quantitates transuersæ successurus interuallo sub aspectu coarctantur. Hic essent nonnulli, qui unam ab diuisa æque distantem lineam intra quadrangulum ducerent, spaciumq; quod inter utrasq; lineas adsit, in tres partes diuiderent. Tum huic secundæ æque distantis lineæ, aliam item æque distantem, hac lege adderent, ut spacium, quod inter primam diuisam, & secundam æque distantem lineam est, in tres partes diuisum: una parte sui excedat spacium id quod sit inter secundam & tertiam lineam, ac deinceps reliquas lineas adderent, ut semper sequens inter lineas esset spacium id antecedens subsesquialterum, ut uerbo Mathematicorum loquar. Itaque sic illi quidem facerent, quos & si optimam quandam

dam pingendi uiam sequi affirmant, eosdem tamen non parum errare cen-
seo: quòd cum casu primam æque di-
stantem lineam posuerint, tam & si
cæteræ æque distantes lineæ ratione
& modo subsequantur, non tamē ha-
bent quo sit certus cuspidis ad bene
spectandum locus. Ex quo non mo-
dici in pictura errores facile succe-
dunt. Adde his quod istorū ratio ad-
modū uitiosa esset, ubi centricus pun-
ctus aut supra aut infra picti hominis
longitudinē adstaret: cum etiam res
pictas nullas ueris rebus conformes,
nisi certa ratione distent, uideri posse,
nemo doctus negabit. Cuius rei ratio-
nem explicabimus, si quando de his
demonstrationibus picturæ conscri-
bemus, quas à nobis factas, amici dū
admirarentur, miracula picturæ nun-
cuparunt. Nam ad eam ipsam partē,
hæc quæ dixi omnia maxime perti-
nent: ergo ad rem redeamus. Hæc cū
ita sint, ipse idcirco optimum hunc
adinueni modum. In cæteris omni-

bus eandem illam & centrici puncti
& lineæ iacentis diuisionem, & à pun-
cto linearum ductiones ad singulas
iacentis lineæ diuisiones prosequor.
Sed in transuersis quãtitatibus, hunc
modum seruo. Habeo areolam, in
qua describo lineam unam rectam,
Hanc diuido per eas partes, in quas
iacens lineæ quadranguli diuisa est.
Deinde pono sursum ab hac lineæ
punctum unicum tam altè, quàm est
in quadrangulo centricus punctus à
iacente diuisa quadranguli lineæ di-
stans, ab hocq; puncto, ad singulas
huius ipsius lineæ diuisiones, singu-
las lineas duco. Tum quantam uelim
distantiam esse inter spectantis ocu-
lum, & picturam statuo, atq; illic sta-
tuto intercisionis loco perpendiculari,
ut aiunt Mathematici, lineæ, inter-
cisionem omnium linearum, quas ea
inuenerit, efficio. Perpendicularis qui-
dem lineæ ea est, quæ aliam rectam
lineam diuidens, angulos utrinq; cir-
ca se rectos habeat. Igitur hæc mihi
perpen

*Linea perpen-
dicularis.*

perpendicularis linea suis percissionibus terminos dabit omnis distantiae, quae inter transversas aequae distantes pavimenti lineas esse debeant: quò pacto omnes pavimenti parallelos descriptos habeo, qui quidem quam recte descripti sint inditio erit: si una eademque recta continuata linea, in picto pavimento coadiunctorum quadrangulorum diameter sit. Est quidem apud Mathematicos diameter *Diameter.* quadranguli recta quaedam linea, ab angulo ad sibi oppositum angulum ducta, quae in duas partes quadrangulum dividat, ita ut ex quadrangulo, duos triangulos efficiat.

His ergo diligenter absolutis, unam item superduco transversam, aequae à cæteris inferioribus distantem lineam, quae duo stantia, magni quadrati, latera secet, percipit punctum centricum permeet. Haec mihi quidem linea est terminus, atque limes, quem nulla non plus alta, quam sit visentis oculus, quantitas exce-

dat. Eaçq; quod punctum centricum
peruadat, idcirco centrica dicitur.
Ex quo fit, ut qui picti homines in ul-
teriori parallelo steterint, idem lon-
gè minores sint, quàm qui in antero-
ribus adsunt: nec tamen esse cæteris
minores, sed semotiores apparent,
quam rem quidem à natura ipsa ita
ostendi palàm est. Nam in templis
perambulantium hominum capita,
uidemus ferè in altum æqualia muta-
re, pedes uerò eorum, qui longius
absint, forte ad genu anteriorum re-
spondere. Hæc omnis diuidendi pa-
uimentì ratio, maximè ad eam pi-
cturæ partem pertinet, quam nos
compositionem, suo loco, nominabi-
mus. Et huiusmodi est, ut uerear ne
ob materiæ nouitatem, ob hancq;
commentandi breuitatem, parum à
legentibus intelligantur. Nam, ut
ex operibus priscis facile intelli-
mus, eadem fortassis apud maiores
nostros quod esset obscura, & diffi-
cillima, admodum incognita latuit.

Vix

Vix enim ullam antiquorū historiam apte cōpositam, neq; pictam, neq; fictam, neq; sculptam reperiēs. Quā de re hęc à me dicta sunt breuiter, & ut existimo, non omnino obscure. Sed intelligo qualia sint: ut cum in his nullam eloquētiae laudē adipisci queam, cum eadē qui primo aspectu non cōprehenderit, uix ullo unquam uel ingenti labore apprehendat. Subtilissimis autem & ad picturā bene pronis ingenijs, hęc, quoquomodo dicātur facillima sanē & pulcherrima sunt; quæ quidem rudibus, & à natura parū ad has nobilissimas artes pronis, etiam si ab eloquentissimis dicantur, admodū ingrata sunt. A nobis uerò eadem, q̄d sine ulla eloquētia, breuissimè recitata sint, fortassis nō sine fastidio leguntur. Sed uelim nobis dent ueniam, si dum in primis uolui intelligi, id prospexi, ut clara esset nostra oratio, magis quàm compta & ornata. Quæ uerò sequentur minus, ut spero, tedium legentibus afferent. Diximus ergo de

triangulis, de pyramide, de interci-
sione, quæ dicenda uidebantur, quas
res tamen consueui apud familiares
prolixius, quadam geometrica ratio-
ne, cur ea ita essent, demonstrare, quod
his cõmentarijs, breuitatis causa, præ-
termittendum censui. Hic enim sola
prima, picturæ artis, rudimenta re-
censui. Eaq; idcirco rudimenta nun-
cupari uolumus, quod ineruditis pi-
ctoribus, prima artis fundamenta ie-
cerint. Sed huiusmodi sunt, ut qui ea-
dem probè tenuerit, is cum ad inge-
nium, tum ad cognoscendam picturæ
diffinitionē, tum etiam ad ea, de qui-
bus dicturi sumus, non minimū pro-
fuisse intelligat. Neq; sit qui dubitet
futurum pictorem, nunquam bonum
eum, qui, quæ pingendo conetur, non
ad unguem intelligat. Frustra enim
arcu cõtenditur, nisi quò sagittam di-
rigas destinatū habeas. Ac uelim qui-
dem apud nos persuasum esse, eum so-
lum fore pictorem optimū, qui opti-
mè cum fimbrias, tum superficierum
qualitates

qualitates omnes notasse didicerit.
Contraq; eum futurum nunquam bo-
num artificem affirmo, qui non dili-
gentissime, quæ diximus, omnia te-
nuerit. Idcirco nobis hæc de superfi-
ciebus, & intercessione dicta perne-
cessaria fuere. Sequitur ut pictorem
instituiamus, quemadmodum
quæ mente conceperit,
ea manu imitari
queat.

LEONIS BAPTISTAE

DE ALBERTIS, LIBER II.

Qui pictura inscribitur.

ED quoniam hoc perdis-
cendi studiū fortè nimis
laboriosum iuuenibus uī
deri potest, idcirco hoc
loco ostendendū censeo,
quàm sit pictura non indigna, in qua
omnem operam & studium consuma-
mus. Nam habet ea quidem in se uim
admodum diuinam: non modo quod
ut de amicitia dicunt, absentes pictu-
ra praesentes esse faciat: uerum etiam
defunctos longa post secula uiuenti-
bus exhibeat, ut summa cum artificis
admiratione, ac uisentium uoluptate
cognoscatur. Refert Plutarchus Cas-
sандрum unū ex Alexandri ducibus,
quod simulachrū iam defuncti Ale-
xandri intueretur, in quo regis maie-
statem cognouisset, toto eum corpo-
re trepidasse, Agesilaumq; Lacenam,
quod se esse admodum deformem, in-
telligeret

telligeret, suam recusasse à posteris effigiem cognosci, eaq̃ de re neq̃ pingi à quoquam, neq̃ fingi uoluisse. Itaq̃ uultus defunctorū, per picturam quodammodo uitam praelongā degunt.

Quòd uerò pictura deos expresserit, quos gentes uenerantur, maximum id quidem mortalibus donum fuisse censendum est. Nam ad pietatem, qua superis potissimum coniuncti sumus, atq̃ ad animos, integra quadam cum religione, detinendos, nimium pictura profuit. Phydias in Elide Iouem fecisse dicitur, cuius pulchritudo non parum, receptæ religioni, adiecerit. Iam uerò ad delicias animi honestissimas, atq̃ ad rerum decus quantum conferat pictura, cū aliundè tum hinc maxime licet uidere, quòd nullam ferme dabis rem usque adeò preciosam, quam picturæ societas, non longè cariorem, multoq̃ grauissimam efficiat. Ebur, gemmæ, & istiusmodi cara omnia, pictoris manu sunt preciosiora. Aurum quoq̃ ipsum picturæ arte elaboratum

Pictura quæ conferat.

boratum, longe plurimo auro penditur. Quin uel plumbum metallorum uilissimū, siphidiæ aut Praxitelis manu in simulachrū aliquod deductum sit, argento rudi atq; inelaborato esse preciosius fortasse putabitur. Zeusis pictor suas res donare cœperat: quoniam, ut idem aiebat, precio emi non possent. Nullum enim precium existimabat inueniri, quod satisfaceret huic qui pingendis aut fingēdis animantibus, quasi alterum sese inter mortales deum præstaret. Has ergo laudes habet pictura, ut ea instructi cum opera sua admirari uideant, tum deo se penè simillimos esse intelligāt. Quid quod omnium artium, uel magistra, uel sanè præcipuum pictura ornamentū est? Nam architectus quidem epistilia, capitula, bases, columnas, fastigiaq; & huiusmodi cæteras omnes ædificiorū laudes, ni fallor, ab ipso tantū pictore sumpsit. Pictoris enim regula & arte, lapicida, sculptor, omnesq; fabrorū officinæ, omnesq; fabriles artes diriguntur.

tur. denique nulla penè ars non penitus
 abiectissima reperietur, quæ picturam
 non spectet: ut in rebus quicquid assit
 decoris, id à pictura sumptum audeam
 dicere. Sed hoc in primis honore à ma-
 ioribus honestata pictura est, ut cum
 cæteri fermè omnes artifices, fabri nun-
 cuparent, solus in fabrorum numero pi-
 ctor non esset habitus. Quæ cum ita sint,
 consueui inter familiares dicere, pictu-
 ræ inventorẽ fuisse, poetarum sententia
 Narcissum illum, qui sit in florem ver-
 sus. Nam cum sit omnium artium flos
 pictura, tum de Narcisso omnis fabu-
 la, pulchrè ad rem ipsam perapta erit.
 Quid est enim aliud pingere, quam arte
 superficiẽ illam fontis amplecti? Cen-
 sebat Quintilian. priscos pictores soli-
 ros umbras ad solem circumscribere, ac
 demum additamentis artem excreuisse.
 Sunt qui referant Philoclem quendam
 Aegyptium & Cleantem, nescio quem in-
 ter primos huius artis repto-
 res fuisse. Aegyptij affirmant sex milibus annorum
 apud se picturam in usu fuisse priusquam in
 Græcia esset translata. Et Græcia uero in

*Pingere
 quid sit.*

*Pictura à
gibus pro-
fecta.*

Italiam, dicunt nostri, uenisse picturam post Marcelli uictorias ex Sicilia. Sed non multum interest aut primos pictores, aut picturae inuentores tenuisse, quandoquidem non historiam picturae, ut Plinius, sed artem nouissime recenseamus. De qua hac aetate nulla scriptorum ueterum monumenta, quae ipse uiderim, extant. Tametsi ferunt Eufranorē Hirschimum nonnihil de symetria & coloribus scripsisse, Antigonumq; & Xenocratem, de picturis aliqua literis mandasse, tum & Apellem ad Perseum de pictura conscripsisse. Refert Laertius Diogenes, Demetrium quoq; philosophum picturam comenratum fuisse: Tum etiam existimo cum caeterae omnes bonae artes, monumentis literarum à maioribus nostris commendatae fuerint, picturam quoq; à nostris Italis non fuisse scriptoribus neglectam. Nam fuere quidem antiquissimi in Italia Etrusci, pingendi arte omnium peritissimi. Censet Trimegistus uetustissimus scriptor, unà cum religione

*Etrusci pin-
gendi arte
peritissimi.*

religione sculpturā & picturam exortam, sic enim inquit ad Asclepiū: Humanitas memor naturæ & originis suæ, deos ex sui uultus similitudine figurauit. Et quis negabit omnibus in rebus cum publicis, tum priuatis, prophanis, religiosisque picturā sibi honestissimas partes uendicasse? Ut nullū artificiū apud mortales tantū ab omnibus existimatū inueniam. Referuntur de tabulis pictis precia penè incredibilia. Aristides Thebanus, picturā unicam centū talentis uendidit. Rhodum nō incensam à Demetrio rege, ne Prothogenis tabula periret, referūt. Rhodū ergo unica pictura fuisse, ab hostibus, redemptam, possumus affirmare. Multa præterea huiusmodi collecta sunt, quibus aptè intelligas semper bonos pictores in summa laude & honore apud omnes fuisse uersatos, ut etiā nobilissimi ac præstātissimi ciues, philosophique & reges, nō modo pictis rebus, sed pingēdis quoque maximè delectarētur. L. Manilius, ciuis Rom. &
d Fabius

Fabius homo in urbe nobilissimus, pictores fuerunt. Turpilius eques Rom. Veronæ pinxit. Sitedius prætorius & proconsul, pingendo nomen adeptus est. Pacuvius poëta tragicus, Ennii poëtæ nepos ex filia, Hercule in foro pinxit. Socrates, Plato, Metrodorusq; Pyrrhoq; philosophi, pictura claruerunt. Nero, Valentinianusq; atq; Alexander Severus imperatores, pingendi studiosissimi fuere. Longū esset referre, quot principes, quotue reges huic nobilissimæ arti dediti fuerint. Tum etiã minime decet omnẽ pictorũ veterum turbã recensere, quæ quidẽ quanta fuerit, hinc cõspici potest, quod Demetrio Valerio Phanostrati filio, 360. statuarum, partim equestres, partim in curribus & bigis ferme intra 400. dies fuisse consumatæ. Ea uerò in urbe in qua tantus fuerit sculptorũ numerus, utrũ & pictores non paucos fuisse arbitramur? Sunt quidem cognatæ artes eodemq; ingenio pictura & sculptura nutritæ. Sed ipse pictoris ingenium, quod

quod in re longè difficillima uersetur,
semp̄ preferā. Verū ad rem redeamus:
Ingēs nanq; fuit & pictorū & sculpto
rum illis tēporibus turba, cū et princi
pes, & plebei, & docti atq; indocti pi
ctura delectabātur. Cumq; inter pri
mas ex puincijs p̄edas, signa & tabu
las in theatris exponebāt; eoq; p̄cessit
res, ut Paulus Aemilius, cæteriꝫ non
pauci Romani ciues, filios inter bonas
artes ad bene beateꝫ uiuendū, picturā
edocerēt: qui mos optimus apud Gr̄
cos maximè obseruabat, ut ingenui et
liberè educati adolescētes, una cum li
teris, Geometria & Musica, pingendī
quoq; arte instruerent. Quin & sc̄mi
nis etiā hæc pingendi facultas honorī
fuit. Martia Varronis filia, q; pinxerit
apd̄ scriptores, celebrat. Ac fuit quidē
tanta in laude & honore pictura, ut a
pud Gr̄cos caueret̄ edicto, ne seruis
picturā discere liceret, neq; id quidem
iniuria. Nā est pingēdi ars p̄fecto libe
ralibus & nobiliss. animis dignissima,
maximūq; optimi & prestātis ingenij
d a apud

apud me semper fuit indicium illius; quem pictura uehemēter delectari intelligerē. Tametsi hæc una ars, & doctis & indoctis æque admodū grata est. Quæ res nulla ferè alia in arte euenit, ut quod peritos delectat, impitos quoq; moueat. Neq; facillè quempiam inuenies, qui non maiorē in modum optet se in pictura p̄fecisse. Ipsam deniq; naturā pingendo delectari manifestum est. Videmus enim naturā, ut sæpe in marmoribus Hippocentaurus, regumq; barbata facies effigiet. Quin & aiunt in gemma Pyrrhi nouem Musas, cū suis insignibus distinctè à natura ipsa fuisse depictas. Adde his qd nulla ferè ars est, in qua perdiscenda ac exercenda omnis ætas & peritorū & imperitorū, tanta cum uoluptate uersetur. Liceat de meipso profiteri, si quando me animi uoluptatisq; causa ad pingendū confero, quod facio sanè persæpius, cū ab alijs negocijs ociū suppeditat, tanta cum uoluptate in opere perficiundo insisto, ut tertiā & quar-

& quartā quoq; horam elapsam esse,
uix possim credere. Itaq; uoluptatem
hæc ars affert, dum eam colueris lau-
dem, diuitias, ac perpetuā famā, dum
eam bene excultam feceris. Quæ res
cum ita sit, cum sit pictura optimū &
uetustissimū ornamentū rerum, libe-
ris digna, doctis atq; indoctis grata,
maiolem in modum hortor studiosos
iuuenes, ut, quoad liceat, picturæ plu-
rimam operam impendant. Proximè
eos moneo, qui picturæ studiosissimi
sunt, ut omni opera & diligentia pro-
sequantur ipsam perfectam pingendi
artem tenere. Sit uobis, qui pictura
præstare contenditis, cura in primis
nominis & famæ, quam ueteres asse-
cutos uidetis. Ac meminisse quidem
iuuabit, semp aduersam, laudi & uir-
tuti, fuisse auariciã. Quæstui enim in-
tentus animus, raro posteritatis fru-
ctum assequetur. Vidi ego plerosq; in
ipso quasi flore perdiscendi, ilico deci-
disse ad quæstum, & nec diuitias, nec
laudem ullam inde fuisse adeptos, qui

si ingenium studio auxissent, in laudem facile conscēdissent, quo in loco & diuitias & uoluptatē accepissent. Itaq; de his satis haecenus. Ad institutum redeamus. Picturā in tres partes diuidimus, quam quidem diuisionem ab ipsa natura compertū habemus. Nam cum pictura studeat res uisas representare, notemus quemadmodū res ipsae sub aspectū ueniāt. Principio quidem cum quid aspīcimus, id uidemus esse aliquid quod locum occupet. Pictor uerō huius loci spacium circūscribet, eamq; rationē, ducendę fimbriā, apto uocabulo circūscriptionē appellabit, proximē intuentes dignoscimus, ut plurimā prospecti corporis superficies inter se conueniant, hasq; superficiesū coniunctiones artifex suis locis designās, rectē compositionē nominabit. Postremō aspiciētes, distinctius superficiesū colores discernimus, cuius rei representatio in pictura quod omnes fermē differentias à luminib. recipiat, percomodē apud nos, receptio luminum

Pictura in tres partes diuidi potest.

num dicetur. Picturā igitur circūscri- *Triā pictu-
ram perfici-
unt.*
ptio, compositio, & luminū receptio
perficiunt. De his ergo sequitur ut q̄
breuissimè dicamus & primo de circū-
scriptioe. Circūscriptio quidem ea
est, quæ lineis ambitum fimbriarū in
pictura conscribit. In hac Parrhasium
pictorem eum cum quo est apud Xe-
nophontem Socratis sermo, pulchrè
peritum fuisse tradunt. Illum enim li-
neas subtilissimè examinasse aiunt. In
hac uerò circūscriptioe illud præci-
pue seruādum censeo, ut ea fiat lineis
quàm tenuissimis, atq̄ admodū uisum-
fugientibus, cuiusmodi Apellem pi-
ctorem exerceri solitum, ac cum Pro-
thogēne certasse referunt. Nam & cir- *Circūscri-
ptio.*
cūscriptio aliud nihil quàm fimbria-
rum notatio est, quæ quidem si ualde
apparenti linea fiat, non margines su-
perficiarū in pictura, sed rimulæ ali-
quæ apparebūt. Tum cuperem aliud
nihil circūscriptioe, nisi fimbria-
rum ambitum prosequi. In qua qui-
dem uehementer exercendū affirmo.

Nulla enim compositio, nullaque luminum receptio, non adhibita circumscriptione, laudabitur. At sola circumscriptio plerumque gratissima est. Circumscriptioni ergo opera detur, ad quam quidem bellissime tenendam, nihil accommodatius inueniri posse existimo, quam id uelum, quod ipse inter familiares meos sum solitus appellare, intercisione. Cuius ego usum nunc primum adinueni. Id istiusmodi est. Velum filo tenuissimo, & rare textum, quouis colore tinctum, filis grossioribus in paralellas portiones, quadris quot libeat distinctum, telarioque distentum, quod quidem inter corpus representandum atque oculum constituo, ut per ueli raritates, pyramis uisua penetret. Habet enim haec ueli intercisione, profecto comoda in se non pauca: primo quod easdem semper immotas superficies referat. nam positis terminis ilico pristinae pyramidis cuspidem reperies, quae res absque intercisione sane per difficillima est. Et nostri
quam

quàm sit impossibile aliquid pingendo recte mutari, quod nõ de se perpetuo eandem pingenti faciem seruet. Hinc est quod picta ab alijs res, cum semper eandem faciem seruent, facilius quàm sculptas emulantur. Tum nosti, quàm interuallo accentrici positione mutatis, res ipsa uisa, alterata esse appareat. Itaq; hanc non mediocrem, quam dixi utilitatem, uelũ præstabit, ut res semper eadem è conspectu persistat. Proxima utilitas est, quòd simbriarum situs & superficierum termini, certissimis in pingenda tabula locis, facile constitui possint. Nam cū istoc in parallelo, frontem: in proximo, nasum: in propinquo, genas: in inferiori, mentum, & istiusmodi omnia, in locis suis disposita intuearis, itidem in tabula aut pariete, suis quoq; paralellis diuisa, ilico bellissime omnia collocaris. Postremo hoc idem uelum, maximum, ad perficiendam picturam, adiumentũ præstat, quando quidem rem ipsam prominentem

d 5

minentem, & turgidam in istac planitie ueli conscriptam, & depictam, uideas. Quibus ex rebus quantam ad facile & recte pingendum utilitatem uelum exhibeat, satis & iudicio & experientia intelligere possumus. Nec eos audiam, qui dicunt minime conducere pictorem his rebus assuefieri, quæ & si maximum ad pingendum adiumentum afferant, tamen huiusmodi sunt, ut absq; illis, uix quicquam per se artifex possit. Non enim a pictore, ni fallor, infinitum laborem exposcimus, sed picturam expectamus, eam que maximè prominens, & datis corporibus persimilis uideatur. Quam rem quidem non satis intelligo quonam pacto unquam sine ueli adminiculo, possit quispiam, uel mediocriter assequi. Igitur intercissione hac, id est uelo, ut dixi, utantur, hi qui studeant in pictura proficere. Quod si absq; uelo experiri ingenium delectet, hanc ipsam paralellorum rationem intuitu consequatur, ut semper lineam illic
trans

transuersam, ab altera perpendiculari, perfectam imagnetur, ubi prospectum terminum in pictura statuunt, Sed cum plerunq; inexpertis pictoribus simbriæ superficierum dubiæ & incertæ sint, ueluti in uultibus, qui non decernunt, quo potissimum loco tempora à fronte discriminentur, edocendi idcirco sunt, quoniam argumento eam rei cognitionem assequantur. Natura id quidem pulchrè demonstrat. Nam ut in planis superficiebus intuemur, ut suis proprijs luminibus & umbris insignes sint, ita & in sphericis atque concavis superficiebus, quasi in plures superficies easdem diuersis umbrarum & luminum maculis, quadratas uideamus. Ergo singulæ partes claritate, & obscuritate differentes, pro singulis superficiebus habende sunt. Quod si ab umbroso, sensim deficiendo ad illustrem colorem, uisa superficies cōtinuârit, tunc medium, quod inter utrunq;

utrunq; spaciū est, linea signare oportet, quò omnis colorandi spaciū ratio minus dubia sit. Restat ut de circumscriptione aliquid etiam referamus, quod quidē ad compositionē quoq; non parum pertinet, idcirco nō ignorandum est, quid sit compositio in pictura. Est autem compositio ea pingendi ratio, qua partes in opus picturæ componuntur. Amplissimum pictoris opus historia, historiæ partes, corpora: corporis pars membrum: membri pars est superficies. Etenim cum sit circumscriptio ea ratio pingendi, qua fimbriæ superficierum designantur cuiq;, & superficierū aliæ paræ, ut animantium: aliæ ut ædificiorum, & Colossorum amplissimæ sint, de paruis superficiebus circumscribendis, ea præcepta sufficiant, quæ hæcenus dicta sunt. Nam ostensum est, ut eadem pulchrè uelo metiamur. In maioribus ergo superficiebus circumscribendis, noua ratio reperienda est. Qua de re quæ supra in rudimentis

mentis à nobis de superficiebus, radijs, pyramidec̄ atq; intercisione, exposita sunt, ea omnia menti repetenda sunt. Denic̄ meministi quæ de pavimento parallellis, & centrîco puncto, atq; lînea differui. In pavimento ergo parallellis inscripto, alæ murorum, & quæuis huiusmodi, quas incumbentes nuncupauimus superficies, coedificandæ sunt. Dicam ergo breuiter, quid ipse in hac coedificatione efficiã. Principio ab ipsis fundamentis exordium capio: Latitudinẽ enim & longitudinem murorũ in pavimento describo. In qua quidem descriptione illud à natura animaduerti, nullius quadrati corporis rectorum angulorum, plusquam duas solo incumbentes iunctas superficies, uno aspectu posse uideri. Ergo in describendis parietum fundamentis, id obseruo, ut solum ea latera circumeam, quæ sub aspectu pateant. Ac primo semper à proximioribus superficiebus incipio, maxime ab his, quæ æque ab intercisione distant.

stant. Itaq; has ego ante alias conseri-
bo, atq; quàm uelim esse harum ipsa-
rum longitudinem ac latitudinem,
ipsis in pauimento descriptis paralel-
lis, constituo. Nam quoea uelim esse
brachia, tot mihi paralellos assumo.
Medium uerò paralellorum ex utri-
usq; diametri mutua sectione accipio.
Itaq; hac paralellorum mensura, pul-
chre latitudinem atq; longitudinem
surgentium à solo medium cōscribo.
Tum altitudinē quoq; superficierum
hinc non difficillime assequor. Nam
quæ mensura est inter centricā lineā,
& eum pauimentī locum, unde ædifi-
cij quantitas insurgit, eandem mensu-
ram, tota illa quātitas seruabit. Quod
si uoles istanc quantitatē, ab solo esse
usq; in sublime quater, quàm est homi-
nis picti longitudo, & fuerit lineā cen-
trica ad hominis altitudinem posita,
erunt tunc quidem ab infimo, quan-
tatis capite, usque ad centricam li-
neam, brachia tria. Tu uerò qui istam
quantitatem uis usq; ad brachia XII.

excre

increfcere, ter tantundem, quantum
 eft à centrìca ufq; ad inferius quanti-
 tatis caput fufum uerfus educito. Er-
 go ex his quæ retulimus rationibus
 pingendi, probè poffumus omnes an-
 gulares superficies circumfcribere.

Reftat ut de circularibus superficìe-
 bus fuis fimbrìs confcribendis, enar-
 remus. Circulares quidem ex angula-
 ribus extrahuntur. Id ipfe fic facio

Areolã quadrangulo æquilatèro re- *Areola*
 ctorum angulorũ incircuo, huiusq;
 quadranguli latera in partes eufmo-
 di diuido, in quales partes inferior,
 in pìctura, quadranguli lìnèa diuifa
 eft. Lineasq; à fingulis punctis, ad fibi
 oppositos punctos diuifionum du-
 cens, paruis quadrangulis aream re-
 pleo illicq; circulum, quàm uelim ma-
 gnum, fuper infcribo, ut mutuo fe-
 fe circulus & parallellæ lìnèæ fecent.
 Omnesque fectionum punctos lo-
 co adnoto, quæ loca in fuis para-
 lèllis pauimentì defcripti in pìctura
 configno, Sed quia efferet extremus
 labor

labor minutis, ac penè infinitis parallelis totum circulum multis, ac multis locis percidere, quoad numerosa punctorū consignatione, fimbria circuli continuaretur: Idcirco ipse cum octo, aut quod libuerit, percisiones notârō tum ingenio, eum circuli ambitum, pigendo ad ipsos signatos terminos duco. Fortassis breuior esset uia, hanc fimbriam ad umbram lampadis circumscribere: modo corpus, quod umbram efficiat, certa ratione lumē exciperet, & suo loco interponeretur. Itaq; diximus ut paralellorū adiumentis, maiores superficies angulares, & circulares circumscribantur. Absoluta igitur omni circumscriptione, sequitur ut de compositione dicendum sit. Repetendū idcirco est quid sit compositio. Est autem compositio ea pingendī ratio, qua partes in opus picturæ componuntur. Amplissimū pictoris opus, non Colossus, sed historia est. Maior enim est ingenij laus in historia, quàm in Colosso. Historię partes

Compositio quid.

partes corpora, corporis pars membrum est. Membri pars est superficies. Primæ igitur operis partes, superficies, quæ ex his membra, ex membris corpora, ex illis historia, ex qua ultimū illud quidē & absolutū pictoris opus perficitur. Ex superficierum compositione illa elegans in corporibus concinnitas, et gratia extat, quam pulchritudinem dicunt. Nam his vultus, qui superficies alias grandes, alias minimas illuc prominentes, istuc intus nimium retrusas, & reconditas habuerit, quales in uetularum vultibus videmus: erit quidem is, aspectu turpis. In qua uero facie ita uinctæ aderunt superficies, ut amena lumina in umbras suaues defluant, nullæque angulorum asperitates extent, hanc merito formosam, & uenustam faciem dicemus. Ergo in hac superficierum compositione, maximè gratia & pulchritudo perquirenda est. Quonam uero pacto id assequamur, nulla admodum mihi uisa est uia certior, quam ut naturam

turam ipsam intueamur, diuque ac diligentissime spectemus, quemadmodum natura mira rerum artifex, in pulcherrimis membris superficies composituerit. In qua imitanda, omni cogitatione & cura uersari, uelociter, ut diximus, uehementer delectari oportet. Dumque superatas à pulcherrimis corporibus superficies, in opus relaturi sumus semper terminos prius destinemus, quo lineas certo loco dirigamus. Haecenus de superficieum compositione. Sequitur ut de compositione membrorum referamus. In membrorum compositione danda in primis opera est, ut quaecumque inter se membra conueniant. Ea quidem tunc conuenire pulchre dicuntur, cum & magnitudine & officio & specie & coloribus & cæteris, si quæ sunt huiusmodi rebus, ad uenustatē et pulchritudinē correspondēant. Quod si in simulachro aliquo caput amplissimum, pectus pusillum manus per ampla, pes tumens, corpus turgidum adsit, ea sane compositio erit aspectu deformis.

Ergo

*Compositio
membrorum*

Ergo quædam circa magnitudinē ratio tenenda est. In qua quidem commensuratione, iuuat in animantibus pingendis, primum ossa ingenio subtercolare. Nam hæc quod minime inflectantur, semper certā aliquā sedem occupant. Tum oportet nervos & musculos, suis locis inhærere. Deniq; extremū carne & cute ossa, & musculos uestitos reddere. Sed hoc in loco fortassis aderunt quidam obijcientes, quod supra dixerim, nihil ad pictorē earum rerū spectare, que nō uideant. Recte illi quidē, sed ueluti inuestiēdo prius nudum subsignare oportet, quē postea uestibus obambiēdo inuoluamus, sic in nudo pingēdo, prius ossa & musculi disponendi sunt quos moderatis carnibus & cute ita operias, ut quo sint loco musculi nō difficile intelligat. At enim cū has omnes mensuras natura ipsa explicatas, in mediū exhibeat, tum in eisdē, ab ipsa natura, proprio labore recognoscēdis utilitatem nō modicam inueniet

Symmetria

studiosus pictor. Idcirco laborē hunc studiosi suscipiant, ut quantū in symmetria membrorū recognoscenda studij & operæ posuerint, tantum sibi ad eas res quas didicerint memoria firmandas, profuisse intelligant. Vnum tamen admoneo, ut in commensurando animante, aliqua illius ipsius animantis membrum sumamus, quo cætera metiamur. Vitruuius architectus, hominis longitudinem pedibus dinumerat. Ipse uerò dignius arbitrator, si cætera ad quantitatem capitis referantur. Tametsi hoc animaduerti, fermè cōmune esse in hominibus, ut eadem & pedis, & quæ est à mento ad ceruicem capitis, mensura intersit. Itaq; uno suscepto membro, huic cætera accōmodanda sunt. Vt nullum in toto animante, membrū adsit longitudine aut latitudine, cæteris non correspondens. Tum prouidendum est, ut omnia membra suum, ad id de quo agitur, officium exequantur. Debet currentē manus nō minus iactare quàm

Alias uerticem.

quàm pedes. At philosophorū oran-
 tem, malo in omni membro, sui mo-
 destiam, quàm palestram ostendet. *παλαι-
 στα. Lu-*
 Demon pictor, Hoplicitem in certa-
 mine expressit, ut illū sudare tum qui-
 dem diceret, alterūq; arma deponen-
 tem planè, ut anhelare uideret. *tus & lo-
 cus.*
 Fuit & qui Vlyxem pingeret, ut in eo nō
 ueram, sed fictam & simulatam insa-
 niam agnoscas. Laudatur apud Ro-
 manos historia, in qua Meleager de-
 functus asportatur, & qui subsunt,
 angī, & omnibus membrīs laborare
 uideantur. In eo uerò qui mortuus
 sit, nullum adsit membrū, quod non
 demortuum appareat, scilicet omnia
 pendent, manus, digitī, ceruix: om-
 nia languida decidunt. Deniq; omnia
 ad exprimendam corporis mortem,
 congruunt, quod quidem omniū dif-
 ficillimū est. Nam omni ex parte ocio-
 sa in corpore membra effingere, tam
 summi artificis est, quàm uiua omnia,
 & aliquid agentia redderet. Ergo hoc
 ipsum in omni pictura seruandū est,
 e 3 ut quacūq;

ut quæcūq; membra suum, ad id de quo agitur, officiū ita peragant, ut ne minimus quidem articulus, pro re, uacet munere adeo, ut mortuorū membra, ad unguem usq; mortua, uiuentium uerò omnia, uiua esse uideant. Viuere corpus tum dicitur, cū motu quodā, sua sponte, agatur. Mortemq; aiunt: esse, ubi membra uitæ officia, hoc est motum & sensum, amplius ferre nequeunt. Ergo quæ corporū simula- chra, pictor, uiua apparere uoluerit, in his efficiet, ut omnia membra suos motus exequantur. Sed in omni motu uenustas & gratia sectanda est. Ac maxime hi membrorum motus, uiua ces & gratissimi sunt, qui aëra in altū petunt. Tum speciem quoq; diximus in componendis membris spectandā esse. Nam per absurdum esset, si Helenæ, aut Iphigeniæ manus, seniles & rusticanæ uiderentur. Aut si Nestori pectus tenerum, & ceruix lenis; aut si Ganymedi frons rugosa, crura athletæ; aut si Miloni, omnium robustis-
simo

simo, latera leuia & gracilia addere-
 mus. Tum etiam in eo simulachro, in
 quo uultus sint solidi, & succi pleni,
 ut aiunt, turpe esset lacertos & ma-
 nus macie absumptas agere. Cōtraq̄
 qui Achamenidem, ab Aenea, in in-
 sula inuentū, pingeret facie, qua eum
 fuisse, Virgilius refert: nec cætera fa-
 ciei conuenientia sequerentur, esset
 is quidē pictor perridiculus, atq̄ in-
 eptus. Itaq̄ specie omnia conueniant
 oportet. Tum colore quoque inter
 se corresponsdeant, uelim. Nam qui-
 bus sint uultus rosei, uenusti, niuei,
 his pectus ac cætera membra fusca,
 & truculenta minimè conueniunt.
 Ergo in compositione membrorum,
 quæ de magnitudine, officio, specie
 & coloribus tenenda sunt: diximus
 satis. Nam rei pro dignitate omnia
 subsequenter oportet. Et Venerem
 aut Mineruam saga indutam, mini-
 mè conuenit. Iouem, aut Martem,
 ueste muliebri indecenter uestires.
 Castorē & Pollucem prisci pictores,

pingendo curabant, ut cum gemelli uiderentur, in altero tamen pugilem naturam, in altero agilitatē discerneres. Tum & Vulcano claudicandi uitiū apparere, sub uestibus uolebant. Tantum illis erat studiū pro officio, specie & dignitate, quod oportet exprimere. Sequitur corporum compositio, in qua omne pictoris ingenium & laus uersatur. Quam quidē ad compositionem, nonnulla, in compositione membrorum dicta, pertinent. Nam officio & magnitudine corpora omnia, in historia cōueniant oportet. Si enim Centauros in cœna tumultuantes pinxeris, ineptum esset, in tam efferato tumultu, aliquem uino sopitum accubare. Tum etiam uitiū esset, si homines parī distantia, alij alijs multo maiores: ut si canes, equis pares, in pictura adessent. Neque parum etiam uituperandū est, quod plerunquē uideo pictos in ædificio homines, quasi in scrinio reclusos, in quo uix sedentes, & in orbem coacti recipiantur

*Corporum
compositio*

recipiātur. Corpora igitur omnia, & magnitudine & officio, ad eam rem de qua agitur, cōueniant. *Historia* uero quā meritō possis & laudare & admirari eiusmodi erit, quæ illecebris quibusdā sese ita amœnā & ornatam exhibeat, ut oculos docti atq; indocti spectatoris, diutius quadā cum uoluptate, & animi motu, detineat. Primum enim quod in historia uoluptatē afferat, est ipsa copia & uarietas rerum. Vt enim in cibis atq; in Musica semper noua & exuberantia, cum cæteras fortassis ob causas, tum nimirum eam ob causam delectāt, quod ab uetustis & consuetis differant. Sic in omni rerum uarietate, animus & copia admodum delectatur. Idcirco in pictura, & corporū & colorum uarietas amœna est. Dicam historiā esse copiosissimā illam, in qua suis locis permixti aderunt senes, uiri, adolescētes, pueri, matronæ, uirgines, infantes, cicures, castellī, auiculæ, equi, pecudes, ædificiā, prouinciāq; omnemq; copiam lau-

e s dabo

dabo, modo ea ad rem de qua illic agitur, conueniat. Fit enim ut cum spectantes, lustrandis rebus morentur, tum pictoris copia gratiã assequatur. Sed hanc copiam uelim cum uarietate quadam esse ornatã, tum dignitate & uerecundia grauem atq; moderatam. Improbo quidem eos pictores, qui quo uideri copiosi, quoue nihil uacuum relictum uolunt, eó nullam sequuntur compositionẽ, sed confuse & dissolutẽ omnia disseminant, ex quo non rem agere, sed tumultuare, historia uidetur: ac fortassis qui dignitatẽ in primis in historia cupiet, huic solitudo admodũ tenenda erit. Ut enim in principe, maiestatẽ affert uerborũ paucitas, modo sensa & iussa intelligantur, sic in historia competens corporum numerus, adhibet dignitatem, uarietas gratiã affert. Odĩ solitudinẽ in historia, tamen copiam minimẽ laudo, quæ à dignitate abhorreat. Atq; in historia id uehemẽter approbo, quod à poëtis tragicis atq; comicis obseruatum

tum uideo, ut quæ possint paucis personatis fabulam doceant. Meo quidem iudicio nulla erit usque adeo tanta rerum uarietate referta historia, quam nouem aut decem homines non possint condigne agere, ut illud Varronis huc pertinere arbitror, qui in conuiuio tumultum euitans, non plusquam nouem accubantes, admittebat. Sed in omni historia, cum uarietas iocunda est, ea tamen in primis omnibus grata est pictura, in qua corporum status atque motus, inter se multo dissimiles sunt. Stent igitur alij toto uultu conspicui, manibus supinis, & digitis micantibus, alterum in pedem innixi: alij aduersa sit facies, & demissa brachia, pedesque iniuncti, singulisque singuli flexus, & actus extet: alij consideant, aut in flexo genu morentur, aut propè incumbant, sintque nudi, si ita deceat, alij: nonnulli mixta ex utrisque arte, partim uelati, partim nudi assistant. Sed pudori semper & uerecundiae inseruiamus. Obscenæ quidem corporis, & hæc omnes partes, quæ parum gratiæ

*Historia
nouem aut
decem per
sonis agi
poterit.*

gratiæ habent, panno, aut frondibus, aut manu operiantur. Apelles Antigonis imaginẽ, ea tantũ parte uultus pingebat, qua oculi uitium non aderat. Et Homerus, cum naufragũ Vlissem è somno excitãt, ex sylua, ad muliercularum uocem progredi nudum faceret, homini, ex frondibus arboreis ramum, obscœnarũ partium corporis, tegumentũ, dedisse legitur. Periclem referunt, oblongum & deforme habuisse caput, idcirco à pictoribus & sculptoribus, nõ ut cæteros in aperto capite, sed casside uestito, eum formari solitum. Tum antiquos pictores, refert Plutarchus, solitos in pingendis regibus, si quid uitij erat formæ, non id p̄termissum uideri uelle, sed quàm maximè possent, seruata similitudine, emendabãt. Hanc ergo modestiam & uerecundiam in uniuersa historia obseruari cupio, ut foeda aut prætereantur, aut emendentur. Denicq; ut dixi, studendum censeo, ut in nullo ferme idem gestus, aut status conspiciatur.

Animos

Animos deinde spectātium mouebit
historia, cum qui aderint quieti homi-
nes, suum animi motum maximè præ-
se ferent. Fit namq; natura, qua nihil
sui similitum rapatius inueniri potest,
ut lugentibus, collugeamus: ridenti-
bus, arrideamus: dolentibus, condo-
leamus. Sed hi motus animi, ex moti-
bus corporis cognoscuntur. Nam ui-
demus, ut tristes, quòd curis adstricti,
& ægritudine defessi sint, totis sensi-
bus ac uiribus torpeāt, interq; pallen-
tia, & admodū labentia membra, sese
lenti detineant. Est quidem merenti-
bus pressa frons, ceruix languida, de-
niq; omnia ueluti defessa, & neglecta
procidunt. Iratis uerò, quòd animi ira
incendantur, & uultus & oculi intum-
escunt, ac rubent, membrorūq; om-
nium motus, pro furore iracundiæ, in
eisdem acerrimè & iactabundi sunt.
Læti autē & hilares cum sumus, tum
solutos, & quibusdā flexionibus gra-
tos motus habemus. Laudatur Euphranor, quòd in Alexandro Paridis
uultus

vultus & faciem effecerit, in qua illum
& iudicem Dearum, & amatorē He-
lenæ, & unā Achillis interfectorē pos-
sis agnoscere. Est & dæmonis picto-
ris mirifica laus, quòd in eius tabulis
adesse iracundū, iniustum, inconstan-
tem, unaq; & exorabilem, & clemen-
tem, misericordem, gloriosum, humi-
lem, ferocemq; facile intelligas. Sed
inter cæteros referūt Aristidem The-
banum Apelli æqualem propè, hos
animi motus expressisse, quos certum
quidem est, & nos quoq; dum in ea re
studium & diligentia, quantū conue-
nit, posuerimus, pulchrè assequimur.
Pictori ergo corporis motus notissi-
mi sint oportet, quos quidē multa so-
lertia à natura petendos censeo. Res
enim perdifficilis est propè, infinitis
animi motibus, corporis quoq; mo-
tus variare. Tum quis hoc, nisi qui
expertus sit, crediderit, usq; ad eò esse
difficile, cum uelis, ridentes uultus ef-
figiare, uitare id, ne plorabundi ma-
gis quam alacres uideantur? Tum ve-
rò &

rō & quis poterit sine maximo studio
 & diligētia uultus exprimere, in qui-
 bus & os, & mentā, & oculi, & genæ,
 & frons, & supercilia in unum ad lu-
 ctum, aut ad hilaritatem conueniant.
 Idcirco diligentissimè ex ipsa natura
 cuncta perscrutanda sunt, semperq̃
 promptiora imitanda. Ea q̃ potissi- *Pingenda*
 mum pingēda sunt, quæ plus animis, *que sint*
 quod excogitent, relinquunt, quàm
 quæ oculis intueantur. Sed nos refe-
 ramus nōnulla, quæ de motibus par-
 tim fabricauimus nostro ingenio, par-
 tim ab ipsa natura didicimus. Primū
 reor oportere, ut omnia inter se cor-
 pora ad eam rem, de qua agitur, con-
 cinnitate quadam moueantur. Tum
 placet in historia adesse quempiam,
 qui earum quæ gerantur rerum, spe-
 ctatores admoneat, aut manu ad ui-
 sendum aduocet, aut, quasi id nego-
 cium secretum esse uelit, uultu, ne eò
 proficiscare, truci, & toruis oculis
 minitetur: aut periculum, remūe ali-
 quam illuc admirandam demonstrat,
 aut ut

aut ut unâ arrideas, aut ut simul deploras, suis te gestibus inuitet: deniq; & quæ illi, cum spectantibus & quæ inter se picti exequetur omnia, ad agendam & docendâ historiam, congruat necesse est. Laudatur Thimantes Cyprius in ea tabula, qua Colloteicû uicit: Quod cum in Iphigeniæ immolatione tristem Calcanta tristiorē fecisset Vlysem: incipit Menelao mœrore affecto, omnem artem & ingeniū exposuisset, consumptis affectibus non reperiens, quo dignè modo tristissimi patris uultus referret, pannis inuoluit eius caput: cuiq; plus relinqueret, quod de illius dolore animo meditaretur, quàm quod posset uisu discernere. Laudatur & nauis apud Româs, ea in qua noster Etruscus picto Giotius, undecim metu & stupore perculosos, ob socium, quem supra undas meantem uidebant, expressit, ita pro se quenq; suum turbati animi inditium uultu, & toto corpore præferentem, ut in singulis, singuli affectionû motus ap-

tus, appareant. Sed decet hunc totum locum de motibus, breuissime transigere. Sunt namque motus alij animorū, Motus quos docti affectiones nuncupant, ut ira, dolor, gaudiū, timor, desiderium, & eiusmodi: sunt & alij corporum. Nam dicuntur moueri corpora plerisque modis, siquidē cum crescunt, aut minuuntur: cumque ualentes in ægritudinem cadunt, cumque à morbo in ualitudinem surgunt, eumque locum mutant, & huiusmodi causis moueri corpora dicuntur. Nos autem pictores, qui motibus membrorū uolumus animos affectos exprimere, cæteris disputationibus omissis, de eo tantū motu referamus, quem tum factum dicunt, cum locus mutatus sit. Res omnis quæ loco mouetur, septem habet mouendi itinera. Nam aut sursum uersus, aut deorsum, aut in dexteram, aut in sinistram, aut illuc longè recedendo, aut contra nos redeundo. Septimus uerò mouendi modus, is qui in gyrum ambiendo uergitur. Hos igitur omnes mo-

tus cupio esse in pictura. Adsint corpora nonnulla, quæ se ad nos porrigant, alia abeat horsum, dextrorsum, & sinistrorsum. Tum ex ipsis corporibus nonnullæ partes aduersus conspectantes, ostententur, aliquæ retrocedant, aliæ sursum tollantur, aliquæ in infimū tendantur. Sed cū in his expingendis motibus, ratio plerumq; & modus transgrediatur: iuuat hoc loco de statu, & de motibus membrorum referre nonnulla, quæ ex ipsa natura collegi, unde planè intelligatur qua moderatio-
ne his motibus utendum sit. Per spexi quidē in homine, quàm in omni statu sui, totum substituatur corpus capiti, membro omnium ponderosissimo. Tum si toto corpore idem in unum pedem institerit, semper is pes, tanquam columnæ basis, est ad perpendiculum capiti subiectus. Ac fermè semper eò stantis uultus porrectus est quò sit pes ipse directus. Capitis uerò motus animadverti, uix unquam ullam in partē esse tales, ut non semper
aliquas

aliquas reliqui corporis partes sub se
positas habeat, quibus immane pon-
dus regat, aut certè in aduersam par-
tem, tanquam alteram lancem, aliquod
membrum protrahat, quod ponderi
respõdeat. Nanq; idem uidemus, dum
quis manu extensa, pondus aliquod
sustentat, ut altero pede tanquam as-
se bilancis firmato, alia tota corporis
pars ad coæquandũ pondus contrã si-
statur. Intellexi & stantis caput, non
plus uerti sursum, q̃ quo oculi cœlum
medium contueantur, neq; in alterũ la-
tus plus diuerti, quam usq; quo men-
tum, scapulã attigerit. In ea uerò parte
corporis qua incingimur, uix unquã
ita intorquemur, ut humerum supra
umbilicũ, ad rectã lineam super asti-
tuamus. Tibiarum & brachiorũ mo-
tus, liberiores sunt, modo cæteras cor-
poris honestas partes non impediãt.
At in his illud à natura perspexi, ma-
nus fermè nuncq; supra caput, neq; cu-
bitũ supra humeros eleuari. Neq; su-
pra genu pedem in altum attolli, neq;

pedem à pede plus distare, quàm quantum pedis unius spaciũ inter sit. Tum spectauit si quã in altum protendamus manum, eum motum, cæteras omnes eius lateris partes, ad pedem usq; subsequi, ut etiam ipsius pedis calcaneus, eiusdem brachij motu, à pauimẽto eleuetur. Sunt his simillima per plurima, quæ diligens artifex animaduertet, & fortasse quæ ipse hæctenus retuli, usq; adeo in promptu sunt, ut superflua uideri possint. Sed ea idcirco non negleximus, qd plerosq; in ea re uehementer errare nouerimus. Motus enim nimium acres exprimunt, efficiuntq; ut in eodem simulachro, & pectus & nates, uno sub prospectu conspiciantur: quod quidem cum impossibile factum, indecentissimum uisu est. Sed hi quò audiunt, eas imagines maximè uivas uideri, quæ plurimũ membra agent, eò histrionũ motus, spreta omnĩ picturæ dignitate, imitantur. Ex quo non modo gratia & lepore eorũ opera nuda sunt, sed etiam artificis nimis feruens

feruens ingenium exprimunt. Suaves enim & gratos, atque ad rem de qua agitur, condecetes habere pictura motus debet. Sit in uirginibus motus & habitudo uenusta, simplici ætate cõpta, atque amœna, quæ statum magis sapiat & dulcem quietem quam agitationẽ: tametsi Homero, quẽ Zeusis secutus est, etiam in fœminis forma ualidissima placuit. Sint in adolescente motus leuiores, iocundi, cum quadam significatione ualentis animi & uiriũ. Sint in uiro motus firmiores, & status celeri palestra admodũ ornati. Sint in senibus omnes motus tardi. Sintque ipsi status defessi, ut corpus non pedibus modo ambobus sustineant, sed & manibus aliquo inhereant: denique pro dignitate cuiusque sui motus corporis, ad eos, quos uelis exprimere motus animi, referantur. Tum denique maximarum animi perturbationũ, maximè in membris significationes, assint necesse est. Atqui hæc de motibus ratio in omni animãte admodum cõmunis est.

Non enim cōuenit bouem aratorem, his motibus uti, quibus Bucephalum generosum Alexandri equū. At celebrem illam Inachii filiam, quæ in uaccam conuersa sit, fortassis currentem erecta eeruiçe, leuatis pedibus, intorta cauda perapte pingemus. hæc de animantium motu breuiter excursa, sufficiant. Nunc uerò quoniam & rerum inanimatarum, eos omnes quos dixi motus, in pictura necessarios esse arbitror, quoniam illa pacto moueantur dicendum censeo. Sanè & capillorū, & iubarum, & ramorū, & frondium, & uestium motus in pictura expressi delectant. Ipse quidem capillos cupio eos omnes quos retuli septem motus agere. Etenim uertantur in gyrum, nodum conantes atq; undent in aëra, flammæ imitantes, modoq; sub alijs crinibus serpiant, modo sese in has, atq; has partes attollant: sintq; item ramorum flexus, & curuationes partim in sublimè arcuati, partim introcedant, partim ut funis, intorqueantur.

tur. Idēq; ipsum in plicis pannorū obseruetur, ut ueluti ex trunco arboris rami in omnes partes emanent, sic explicae succedant plicae, utputa in suos ramos: in hisq; idem quoque omnes motus expleantur, ut nulla panni extensio adsit, in qua non idem ferme omnes motus reperiantur. Sed sint motus omnes, quod saepius admoneo, moderati & faciles, gratiamq; potius quam admirationē laboris exhibeāt. Iam uerò cum pannos motibus aptos esse uolumus, cumq; natura sui panni graues, & assiduo in terram cadentes, omnes admodum flexiones refugiāt, pulchrē idcirco in pīctura Zephyri, aut Austri facies perflans inter nubes ad historīae angulū ponetur, qua panni omnes aduersi pellantur. Ex quo gratia illa aderit, ut quae corporū latera uentus feriat, quod panni uento ad corpus imprimantur, ea sub panni uelamento propē nuda appareant. A reliquis uerò lateribus panni uento agitati, peraptē in aēra inundabunt.

Sed in hac uenti impulsione, illud caueatur, ne ulli pannorū motus contrauentum surgant, neue nimium refracti, neue nimium porrecti sint. Hæc igitur de motibus animantium, & rerum inanimatarū dicta, ualde à pictore seruanda sunt: tum etiam ea omnia diligenter exequenda, quæ de superficie membrorum, corporumq; compositione, recensuimus. Itaq; duæ à nobis partes picturæ absolutæ sunt, circūscriptio & cōpositio. Restat ut de luminū receptiōe dicendū sit. In rudimentis satis demonstrauimus, quā uim lumina ad uariandos colores habeāt. Nā manētibus colorū generib. modo apertiores, modo restrictiores colores pro luminū, umbrarūq; pulsū fieri edocuius, albumq; & nigrū, colores eos esse, quibus lumina & umbras in pictura exprimamus: ceteros uerò colores tanquā materiā haberi, quibus luminis & umbræ alterationes adiganī. Ergo cæteris omīssis explicandū est, quonā pacto sit pictori albo & nigro utendū.

Veteres

Veteres pictores, Polignotū & Thimantem quatuor coloribus, tantum usos fuisse, tum Aglaophon simplici colore delectatum, admirantur, ac si in tanto, quem putabat esse colorum numero, modicum sit, eosdem optimos pictores, tam paucos in usum delegisse, copiosiq; artificis putent, omnem colorū multitudinē, ad opus congerere. Sanē ad gratiam & leporem picturæ affirmo, copiam colorū & varietatem plurimum ualere, sed sic uelim pictores eruditi existiment, summā industriam atq; artem, in albo tantum & nigro disponendo uersari, inq; his duobus probè locandis, omne ingenium & diligentiam consumendam. Nam ueluti luminum & umbræ casus id efficit, ut quo loco superficies turgeant, quoue in cauū recedant, quantumue quæq; pars declinet ac deflectat appareat. Sic albi & nigri concinnitas efficit illud, quod Nitiae pictori Atheniensi laudi datur. Quodue artifice in primis optan-

dum est, ut suæ res pictæ maximè emi-
nere uideantur. Zeusim nobilissimū,
uetustissimumq̄ pictorē dicunt, quasi
principem ipsam hanc luminum &
umbrarum rationem, tenuisse. Cæ-
teris uerò ea laus minimè attributa
est. Ego quidem pictorem nullum
uel mediocrem putabo, eum qui non
planè intelligat, quam uim umbra
omnis & lumina in quibusq̄ superfi-
ciebus habeant. Pictos ego uultus, &
doctis & indoctis cōsentientibus lau-
dabo, eos qui, ueluti exsculpti, extare
à tabulis uideantur, eosq̄ contrà uitu-
perabo, quibus nihil artis, nisi fortas-
sis in lineamentis, eluceat. Bene con-
scriptam, optimè coloratam compo-
sitionem esse uelim. Ergo ut uitupe-
ratione careant, utq̄ laudem merean-
tur, in primis lumina & umbræ dili-
gentissimè notanda sunt. Atq̄ anim-
aduertendum quàm in eam superfi-
ciem, in quam radij luminū feriant,
color ipse insignior atq̄ illustrior sit.
Tum ut dehinc sensim deficiente ui
luminum

luminum, idem color, subfuscus reddatur. Denique animaduertendum est, quo pacto semper umbræ luminibus ex aduerso respondeant, ut nullo corpore superficies lumine illustretur, in quo eodem contrarias superficies, umbris obteatas, non reperias. Sed quantum ad lumina albo, & umbras nigro imitandas pertinet, admoneo: ut præcipuum studium adhibeas ad superficies eas cognoscendas, quæ lumine, aut umbra pertactæ sunt.

Id quidem à natura & rebus ipsis pulchrè perdisces. Eas demum cum probè tenueris, cum leuissimo albo quàm parcissimè suo loco intra simbras colorem alteres, suoque contrario loco, pariter nigrum ilicò adiunges. Nam hac albi & nigri conlibratione, ut ita dicam, surgens prominentia, fit perspicatior. Dehinc pari parsimonia additamentis prosequere, quoad quid satis sit, assecutum te sentias. Erit quidem ad eam rem cognoscendam iudex optimus speculum
Ac nescio

Ac nescio quo pacto res pictæ in speculo gratiã habeant, si uitio careant. Tum mirum est, ut omnis menda picturæ, in speculo deformior appareat. A natura ergo suscepta, speculi iudicio emēdentur. Sed liceat hic nõnulla, quæ à natura hausimus, referre. Animaduerti quidem, ut planæ superficies, uniformem, omni loco sui, colorem seruent: Sphæricæ uerò & concauæ, colores uariant. Nã istic clarior, illic obscurior. Alio uerò loco, mediij coloris species, seruatur. Hæc autem coloris in non planis superficiebus alteratio, difficultatē exhibet ignauis pictoribus: sed si, ut docuimus, rectè fimbrias superficieum pictor cōscripserit, luminumq; sedes discriminârit, facilis tum quidem erit colorãdi ratio. Nam leuissimo quasi rore primum usq; ad discriminis lineam, albo aut nigro eam superficiē, ut oporteat, alterabit: Dehinc aliam, ut ita loquar, irrorationem citrà lineam, post hanc aliam citrà hanc, & citrà

citrà eam aliã superaddendo assequetur, ut cum illustrior locus apertiori colore pertinctus sit, tum idem deinceps color, quasi fumus, in contiguas partes diluatur. At meminisse oportet, nullam superficiem usq; adeò dealbandam esse, ut eandẽ multò ac multò candidiorẽ nequeas efficere. Ipsas quoq; niueas uestes, exprimendo citrà ultimũ candorem, longè residendũ est. Nam habet pictor aliud nihil, quàm album colorem, quò ultimos tersissimarũ superficierũ fulgores imitetur: solumq; nigrum inuenit, quò ultimas noctis tenebras referat. Idcirco in albis uestibus pingendis, unum ex quatuor generibus colorum, suscipere opus est, quod quidem apertum & clarum sit: Idq; ipsum contrà in nigro, fortassis pallio pingendo, alium extremum, quòd nõ longè ab umbra distet, ueluti profundĩ, & nigrantis maris colorẽ sumemus. Deniq; vim tantum hæc albi & nigri compositio habet, ut arte & modo facta, aureas, argenteasq;

argenteasq; ac uitreas splendidissimas superficies, demonstrat in pictura. Ergo uehemēter uituperandi sunt pictores, qui albo intemperanter, & nigro indiligenter utuntur. Ideò ipse uellem apud pictores album colorem longè carius, quàm præciosissimas gemmas, coëmi. Cōduceret quidam album & nigrum, ex illis unionibus Cleopatrarum, quos aceto colligabat, constare, quo eorum auarissimi redderentur. Nam & lepidiora opera, & ad ueritatem proximiora essent, neque facile dici potest, quantum esse oporteat distribuendi albi, in pictura, parsimoniam, atque modum. Hinc solitus erat & Zeuxis pictores redarguere, quòd nescirent quid esset nimis. Quòd si uitio indulgendum est, minus redarguendi sunt, qui nigro admodum profuse, quàm qui albo paulum intemperanter utantur. Natura enim ipsa indies atrum & horridum opus, usu pingendi odisse discimus. Continuoq; quò plus intelligi

intelligimus, eò plus ad gratiam & uenustatem manum delinitam reddimus. Ita natura omnes aperta & clara amamus. Ergo qua in parte facilior peccato uia patet, eò obstruenda est magis. Hæc de albi & nigri usu dicta hæctenus. De colorum uerò generibus, etiam ratio quædam adhibenda est. Sequitur ergo ut de colorum generibus nonnulla referamus, *Colorum genera* non id quidem, quemadmodum Vitruuius architectus, quo loco rubrica optima, & probatissimi colores inueniantur. Sed quonam pacto selecti, & ualdè pertriti colores in pictura componendi sint. Ferunt Euphranorem priscum pictorem, de coloribus non nihil mandasse literis, ea scripta non extant hac tempestate. Nos autem qui hanc picturæ artem, seu ab alijs olim descriptam, ab inferis repetitam, in lucem restituumus: siue nunquã a quoquã tractatã, à superis deduximus, nostro, ut usq; fecimus, ingenio, pro instituto rem psequamur.

Velim

Velim genera colorum & species, quoad id fieri possit, omnes, in pictura quadam cum gratia & amoenitate spectari. Gratia quidem tunc extabit, cum exacta quadam diligentia colores coloribus aderunt: ut si Dianam agentem choros pingas, huic nymphæ virides, illi propinquæ candidos, proximæ huic purpureos, alteri croceos amictus dari conuenit. Ac deinceps istiusmodi colorum diuersitate, certe induantur, ut clari semper colores, ali quibus diuersi generis obscuris coloribus, coniungantur. Nam ea quidem coniugatio colorum, & uenustatem, à uarietate: & pulchritudinē, à comparatione illustriorem refert. Atqui est quidem nonnulla inter colores amicitia, ut iuncti alter alteri gratiam & uenustatem augeat. Rubeus color: si inter cœlestem & uiridem medius insideat, mutuū quiddam utrisq; suscitatur decus. Niuus quidem color, non modo inter cinereum atq; croceū positus, sed penè omnibus coloribus hilaritatem

laritatem præstat. Obscuri autem colores, inter claros, non sine insigni dignitate assident. Parique ratione inter obscuros, clari bellè collocantur. Ergo quam dixi uarietatem colorum, in historia pictor disponet. At sunt qui auro immodicè utantur, quod aurum putent quandam historiæ afferre maiestatem, eos ipse planè non laudo, quin & si eam uelim Didonè Virgilij expingere, cui pharetra ex auro, in aurumque crines nodabantur. Aurea cui fibula uestem subnectebat, aureisque frenis uehebatur, omniaque splendebat auro. Eam tamen aureorum radiorum copiam, quæ undique oculos uisentiù perstringat, potius coloribus imitari enitar, quam auro. Nam cum maior in coloribus sit artificis admiratio, & laus, tum etiam uidere licet, in plana tabula auro posito, ut pleræque superficies, quas claras & fulgidas representare oportuerat, obscuræ uisentiù appareant. Aliæ fortassis quæ umbrôsiores debuerant esse, luminosio-

res porrigantur. Cætera quidem fabricorū ornamenta, quæ picturæ adiunguntur, ut scilicet circumscriptæ columnæ, & bases & fastigia, non sanè uituperabo, si ex ipso argento atq; auro solido, uel admodum purissimo fuerint. Nam & gemmarum quoq; ornamentis, perfecta & absoluta historia dignissima est. Hactenus picturæ partes tres, breuissimè transactę à nobis sunt. Diximus de circumscriptiōne minorum & maiorum superficierum, Diximus de compositione membrorum, atq; corporum. Diximus de coloribus, quantum ad pictoris usum pertinere arbitrabamur.

Omnis igitur pictura à nobis exposita est, quam quidem in tribus his rebus consistere prædiximus: circumscriptiōne, compositione & luminum receptione.

Sed

LEONIS BAPTISTAE

DE ALBERTIS, LIBER III.
PICTOR INCIPIT.

ED cum ad perfectū pi-
ctorem instituendū, ut
omnes quas recensimus
laudes, assequi possit, nō
nulla etiā supersunt, quę
his commentarijs minime prætereun-
da censeo, ea quā breuissimē refera-
mus. Pictoris officiū est, quęuis data
corpora ita insuperficie lineis & co-
loribus conscribere atq; pingere, ut
certo interuallo, certaq; centri radij
positione constituta, quęq; picta
uideas, eadem prominentia, & datis
corporibus persimillima uideantur.
Finis pictoris laudem, gratiam & be-
neuolentiā, magis quā diuitias ex
opere adipisci. Id quidem assequetur,
dum eius pictura oculos, & animos
spectantium tenebit, atque mouebit.
Quę res quonam argumento fieri
possunt, diximus cū de compositione

*Pictoris
officiū*

atq; luminum receptione supra discē-
trauimus. Sed cupio pictorem, quo
hæc possit omnia pulchre tenere, in
primis esse uirum & bonū, & doctum
bonarum artium. Nam nemo nescit
quantum probitas, uel magis quàm
omnis industriæ, aut artis admiratio,
ualeat ad beneuolentiam ciuū com-
parandam. Tum nemo dubitat bene-
uolentiam multorum artifici pluri-
mum cōferre ad laudem, atq; ad opes
parandas. Siquidem ex ea fit, ut non-
nunquàm diuites beneuolentiā, ma-
gis quàm artis peritiā moueantur, ac
lucra ad hunc potissimum modestum
& probum deferant, spreto alio peri-
tione sanè, sed fortassis intemperanti.
Quæ cum ita sint, moribus egregiè
inseruiendū erit artifici, maximè hu-
manitati & facilitati, quò & beneuo-
lentiam, firmum contrā paupertatem
præsidium, & lucra, optimum ad per-
ficiendam artem, auxilium, assequa-
tur. Doctum uerò pictorē esse opto,
quoad eius fieri possit, omnibus in
artibus

artibus liberalibus, sed in eo præsertim Geometriæ peritiam desidero. Assentior quidem Pamphilo antiquissimo & nobilissimo pictori, à quo ingenui adolescentes primo picturam didicere. Nam erat eius sententia, futurum neminem pictorem bonum, qui Geometriam ignorarit.

Nostri quidem rudimenta, ex quibus omnis absoluta & perfecta ars picturæ depromitur, à Geometra facile intelliguntur. Eius uerò artis imperitis, neque rudimenta, neque ullas picturæ rationes, posse satis patere arbitror. Ergo Geometriam pictoribus minimè negligendam affirmo.

Proximè non ab re erit, si poëtis atque rhetoribus delectabuntur. Nam hi quidem multa, cum pictore, habent ornamenta communia.

Neque parum illi quidem multarum rerum noticia copiosi literati, ad historiæ compositionem pulchrè constituendam iuuant, quæ omnis laus præsertim in inuentione consistit.

g s Atqui

Atqui ea quidem hanc habet uim, ut etiam sola inuentio, sine pictura delectet. Laudatur dum legitur illa calumniæ descriptio, quam ab Apelle pictam, refert Lucianus. Eam quidem enarrare, minimè ab instituto alienum esse censeo, quò pictores admoneantur, eiusmodi inuentionibus fabricandis aduigilare oportere.

*Calumnie
descriptio.*

Erat enim uir unus cuius aures ingentes extabant, quem circa duæ adstantabant mulieres Inscitia, & Suspitio. parte alia ipsa Calumniæ aduentans, cui forma mulierculæ speciosæ, sed quæ ipso uultu nimis callere astu uidebatur: manu sinistra facem accensam tenens: alteram uerò manu per capillos trahens adolescentem, qui manus ad cœlum tendit. Duxq; huius est uir quidam pallore obsitus, deformis, truci aspectu, quem merito compares his, quos in acie longus labor confecerit, hunc esse Liuorem merito dixere. Sunt & aliæ duæ Calumniæ comites mulieres, ornamenta

menta domine componentes, Insidie
 & Fraus. Post has pulla & sordidissi-
 ma ueste operta sese dilanians, adest
 Pœnitentia. Proximè sequente pudica
 & uerecunda Veritate. Quæ planè
 historia, etiã si dum recitatur animos
 tenet, quantum censes eam gratiæ &
 amœnitatis ex ipsa pictura, eximij pi-
 ctoris, exhibuisse? Quid tres illæ iu-
 uenculæ sorores, quibus Exodus im-
 posuit nomina: Aglaia, Euphrosine,
 atq; Thalia, quas pinxere implexis
 inter se manibus ridentes, soluta &
 perlucida ueste ornatas. Ex quibus li-
 beralitatẽ demonstratã esse uolueret:
 quòd una sororũ det, alia accipiat, ter-
 tia reddat beneficium. Qui quidem
 gradus, in omni perfecta liberalitate,
 adesse debent. Vides quàm huiusmo-
 di inuenta, magnã artificij laudẽ com-
 parent? Idcirco sic cõsulo, poëtis atq;
 rhetoribus, cæterisq; doctis literarũ,
 sese pictor studiosus, familiarem atq;
 beneuolum dedat. Nam ab eiusmodi
 eruditis ingenijs, cū ornamenta acci-

piet optima, tum in his profectō in-
uentionibus iuuabitur, quæ in pictu-
ra non ultimam sibi laudem uendi-
cent. Phydias egregius pictor, fateba-
tur se ab Homero didicisse, qua po-
tissimum maiestate Iouem pingeret.
Nostris, sic arbitror, nos etiam poë-
tis legendis, & copiosiores & emen-
datiores futuros, modo discendi stu-
diosiores fuerimus, quàm lucri. Sed
plerunq; non minus studiosos, quàm
cupidos, quòd uiam perdiscendæ rei
ignorent, magis quàm discendi labor
frangit. Idcirco quonam pacto in hac
arte nos eruditos fieri oporteat, or-
diamur. Caput sit: omnes discendi
gradus, ab ipsa natura esse petendos.
Artis uerò perficiendæ ratio, diligen-
tia, studio & assiduitate comparetur.
Velim quidem eos qui pingendi artē
ingrediunt, id agere, quod apud scri-
bendi instructores obseruari uideo.
Nam illi quidē prius omnes elemen-
torū characteres separatim edocent.
Postea uerò syllabas, atque subinde
dictiones

ditiones componere instruūt. Hanc ergo rationem & nostri in pingendo sequantur. Primo ambitū superficierum, quasi picturæ elementa, tum & superficierū connexus. Dehinc membrorū omnium formas, distinctè edificant, omnesq; quæ in membris possint esse differentias, memoriæ cōmendant. Nam sunt ille quidem neq; modicæ neq; non insignes. Aderūt quibus sit nāsus gibbosus. Erunt qui gerant simas nares, recuruas, patulas: alij buccas fluentes porrigūt: alios labiorum gracilitas ornat, ac deinceps quæq; membra aliquid præcipuū habent, quod cum plus aut minus adfuerit, tunc multò totum membrū uariet. Quinetiam uidemus ut eadem membra pueris nobis rotunda, & ut ita dicam, tornata atq; leuia, ætatis uerò accessu asperiora, & admodū angulata sint. Hæc igitur omnia picturæ studiosus, ab ipsa natura accipiet, ac secū ipse assiduo meditabitur, quoniam pacto quæq; extent: In eaq; inuestig-

g s tione

tione continuò oculis & mente persi-
stet. Spectabit nanq; sedentis gremiũ,
& tibias, ut dulce in proclium laban-
tur. Notabit stantis faciem totam, atq;
habitudinem. Deniq; nulla erit pars,
cuius officium & symmetriã, ut Græ-
ci aiunt, ignoret. At ex partibus om-
nibus non modo similitudinẽ rerum,
uerum etiam in primis ipsam pulchri-
tudinẽ diligat. Nam est pulchritudo
in pictura res non nimis grata, quàm
expetita. Demetrio pictori illi prisco
ad summã laudem defuit, quòd simi-
litudinis exprimendæ fuerit curiosi-
or, quàm pulchritudinis. Ergo à pul-
cherrimis corporibus omnes laudatæ
partes, eligendæ sunt. Itaq; non in po-
stremis ad pulchritudinẽ habendam,
percipiendam atque exprimendam,
studio & industria contēdendum est.
Quæ res tametsi omnium difficillĩ-
ma sit, quòd non uno loco omnes pul-
chritudinis laudes comperiantur, sed
raræ illæ quidẽ ac dispersæ sint, ta-
men

men in ea inuestiganda, ac perdiscenda omnis labor exponendus est. Nam qui grauiora apprehendere, & uersare didicerit, is facile minora poterit ex sententia. Neque ulla est usque adeo difficilis res, quam non studio & assiduitate possis perficere. Sed quò sit studium non futile & cassum, fugienda est illa consuetudo multorum, qui suapte ingenio, ad picturæ laudem contendunt, nullam naturalē faciem eius rei oculis, aut mente coram sequentes. Hi enim non rectè pingere discunt, sed erroribus assuefiunt. Fugit enim imperitos, ea pulchritudinis. Idea, quam peritissimi uix discernunt. Zeuis præstantissimus & omnium doctissimus & peritissimus pictor, facturus tabulam, quam in templo Lucinæ apud Crothoniates publicè dicaret, non suo confusus ingenio temerè, ut ferè omnes hac ætate pictores, ad pingendum accessit, sed quòd putabat omnia, quæ ad uenustatem quæreret.

quæreret, ea non modo proprio ingenio non posse, sed ne à natura quidem petita, uno posse in corpore reperiri. Idcirco ex omni eius urbis iuuentute delegit uirgines quinque, forma præstantiores, ut quod in quacumque esset formæ muliebris laudatissimum, id in pictura referret. Prudenter is quidem: nam pictoribus nullo proposito exemplari, quod imitentur, ubi ingenio tantum pulchritudinis laudes captare enituntur, facile euenit, ut eo labore non quam debent, aut querunt pulchritudinem assequantur, sed plane in malos, quos uel uolentes uix possunt dimittere, pingendi usus dilabantur. Qui uero ab ipsa natura omnia suscipere consueuerit, is manum ita exercitã reddet, ut semper quicquid conetur naturam ipsam sapiat. Quæ res, in picturis, quæ sit optanda uidemus. Nam in historia si adsit facies cogniti alicuius hominis, tametsi nonnullæ præstantioris artificij emineant, cognitus tamen uultus omnium spectantium oculos ad

los ad se rapit. Tantam in se, quod sit à natura sumptum, & gratiam & uim habet. Ergo semp quæ picturi sumus, ea à natura sumamus, semperq; ex his quæq; pulcherrima & dignissima deligamus. Sed cauendum ne quod pleriq; faciunt, ea minimis tabellis pingamus. Grandibus enim imaginibus te uelim assuefacias, quæ quidē quàm proximè magnitudine, ad id quod uelis efficere, accedant. Nam in paruis simulachris maxima uitia maximè latent. In magna effigie, etiam minimi errores cōspicui sunt. Scripsit Galtenus uidisse se in anulo sculptū Phaëtonem quatuor equis uectum, quorū frena & omnes pedes & pectora distinctè uidebant. Concedant pictores hanc laudem sculptoribus gemmarū, ipsi uerò maioribus in campis laudis uersentur. Nam qui magnas figuras fingere aut pingere nouerit, is perfacile atq; optimè unico tractu eiusmodi minuta poterit. Qui uerò pusillis his monilibus manum & ingenium assuefecerit,

fecerit, facile in maioribus aberrabit.
Sunt qui aliorum pictorum opera emul-
lentur, atque in ea re sibi laudem quaerant, quod Camalidem sculptorem fecisse ferunt, qui duo pocula celauit, in quibus Zenodorum ita æmulatus est ut nulla in operibus differentia agnosceretur. At pictores maximo in errore uersantur, si non intelligunt, eos qui pinxerint conatos fuisse tale simulachrum repræsentare, quale nos ab ipsa natura depictum, in uelo intuemur; Vel si iuuat opera aliorum imitari, quod ea firmior est, quam uiuentes patientiam ad se ostendendam præstent, malo mediocriter sculptam, quam egregie pictam rem imitandam proponas. Nam ex pictis rebus, solum ad aliquam similitudinem referendam, manus assuefacimus. Ex rebus uero sculptis, & similitudinem, & uera lumina deducere discimus. In quibus quidem luminibus colligendis, plurimum confert, pilis palpebrarum aciem intuitus subopprimere, quod illic lumina sub-
fusca

fusca, & quasi intercisione depicta uideantur. Ac fortassis conducet fingendo exerceri, quàm penniculo. Certior enim & facilior est sculptura, quàm pictura. Neq; unquã erit quispiam qui rectè possit eam rem pingere, cuius omnes prominentias non cognoscat. Prominentiæ uerò facilius reperiuntur sculptura, quàm pictura. Etenim sit hoc ad rem nō mediocre argumentum, quod uideri liceat, quàm omnī ferè in ætate mediocres aliquos fuisse sculptores inuenias: pictores uerò penè nullos non irridendos, ac prorsus imperitos reperies. Deniq; sine picturæ studeas siue sculpturæ, semper tibi proponendū est elegans & singulare aliquod exemplar, quod & spectes & imiteris, in eoq; imitando diligētiam celeritati cōiunctā, ita adhiberi oportere censeo, ut nunquàm penniculum aut stilum ad opus admoueat pictor, quin prius mente, quid facturus, & quomodo id perfecturus sit, optimè constitutum habeat. Tutius est enim

errores

errores mente leuare, quàm ex opere
abradere. Tum etiam dum ex compo-
sito agere omnia cōsueuerimus, fit ut
Asclepiodoro longè prouiores arti-
fices reddamur, quem quidem omnium
uelocissimum pingendo fuisse ferunt.
Nam reddit ad rem peragendam prom-
ptum, accinctum, expeditumque inge-
nium, id quod exercitatio agitatum
calet. Eaque manus uelocissima sequi-
tur, quam certa ingenij ratio duxerit.
Si qui uerò sunt pigri artifices, hi pro-
fecto idcirco ita sunt, quòd lentè &
morosè eam rem tentent, quam non
prius menti suæ, studio perspicuam ef-
fecere. Dumque inter eas erroris tene-
bras uersantur, meticulosi ac ueluti
obcæcati penniculo, ut cæcus bacillo
ignoras uias, & exitus, prætentant ac
perquirunt. Ergo nunquam nisi præ-
uio ingenio, atque eodem bene erudi-
to, manum ad opus admoveat. Sed cum
sit summum pictoris opus historia, in
qua quidem omnis rerum copia & ele-
gantia adesse debet, curandum est, ut
non modo

non modo hominē, uerum & equum
& canem, & alia animātia, & res om-
nes uisu dignissimas, pulchrè pingere
quoad per ingenium id liceat, disca-
mus; quò uarietas & copia rerum, si-
ne quibus nulla laudatur historia, in
nostris rebus minimè desideretur:

Magnū id quidem atq; uix ulli an-
tiquorum concessum, ut omni in re
non dico præstaret, sed uel mediocri-
ter esset doctus, tamen omni studio
enitendum censeo, ne nobis negli-
gentia nostra, ea desint, quæ & lau-
dem afferūt per magnam si assequan-
tur, & uituperationē si negligantur.
Nicias Atheniensis pictor, diligen-
tissimè pinxit mulieres. At Zeusim
muliebri in corpore pingendo, plu-
rimū alijs præstitisse ferunt. Era-
clides nauibus pingendis claruit. Se-
rapion nequibat hominem pingere,
cæteras planè res pulcherrimè pingebat.
Dionysius nihil nisi hominē po-
terat. Alexander, is qui Pompeij por-
ticum

ticum pinxit, quadrupedes omnes, maximeq; canes, egregiè faciebat.

Aurelius, quòd semper amaret, solū deas in earumq; simulachris amatos uultus, exprimere gaudebat. Phydias in deorum maiestate demonstranda, quàm in hominum pulchritudine elaborabat. Euphranori dignitatem Heroum simulare cordi admodum erat, in eaq; re cæteros antecelloit. Itaque cuiusq; non æqua facultas fuit. Proprias enim dotes natura singulis ingenijs elargita est, quibus non usque adeò contenti esse debemus, ut quid ultrà possimus intentatum relinquamus, sed & naturæ dotes, industria, studia atq; exercitio colendæ augendq; sunt. Præterea nihil, quod ad laudem pertineat, negligētia prætermisum à nobis uideri debet. Cæterum cum historiam picturi sumus, prius diutius excogitabimus, quonam ordine, & quibus modis eam componere pulcherrimum sit. Modulosq; in
chartis

chartis conijciantes, tum totam historiam, tum singulas eiusdem historiae partes commentabimur, amicosque omnes, in ea re, consulemus. Denique omnia apud nos ita praemeditata esse elaborabimus, ut nihil in opere futurum sit, quod non optime qua id sit parte, locandum, intelligamus. Quod id certius teneamus, modulos in parallelos dividere iuvabit, ut in publico opere cuncta, veluti ex privatis commentariis, ducta suis sedibus collocentur. In opere vero perficiendo, eam diligentiam adhibebimus, quae sit coniuncta celeritati agendi, quam neque tedium a prosequendo deterreat, neque cupiditas perficiendi praecipitet. Interlaxandus interdum negotii labor est, recreandusque animus, neque id agendum quod plerique faciunt, ut plura opera assumant, hoc ordiantur, hoc inchoatum atque imperfectum abijciant. Sed quae coeperis opera, ea omni ex parte perfecta reddenda sunt.

Cuidam cum imaginē ostenderet dicenti, hanc modo pinxi. Respondit Apelles: te quidem tacente id sanē perspicuum est, quin & miror, non plures huiuscemodi abs te esse pictas. Vidi ego aliquos tum pictores atque sculptores, tum Rhetores & Poëtas, si qui, nostra ætate, aut Rhetores aut Poëtae appellandi sunt, flagranti studio aliquod opus aggredi, qui postea dum ardor ille ingenij deserbuit, inchoatum ac rude opus deserunt, nouaꝗ cupiditate aliud agendi ad nouissima sese conferunt: quos ego homines profecto uitupero. Nam omnis qui sua posteris grata, & accepta fore opera cupiunt, multo antè meditari opus oportet, quod multa diligentia perfectū reddant. Siquidem non paucis in rebus ipsa diligentia grata, non minus est, quàm omne ingenium. Sed uitanda est superflua illa, ut ita loquar, superstitio, eorum qui dum omni uitio sua penitus carere, & nimis polita

polita esse uolunt, prius contritum opus uetustate efficiunt, quàm absolutum sit. Prothogenem soliti erant uituperare antiqui pictores, quòd nesciret manum à tabula amouere. Meritò id quidem: Nam conari sanè oportet, ut pro ingenij uiribus, quantum sat sit, diligentia rebus adhibeatur. Sed in omni re plus uelle quàm uel possis, uel deceat, pertinacis est ingenij non diligentis. Ergo moderata diligentia rebus adhibenda est, amicisq; consulendi sunt: quin & in ipso opere exequendo omnes passim spectatores recipiendi & audiendi sunt. Sic enim pictoris opus multitudinè gratum futurum est. Ergo multitudinis censuram & iudicium tum non aspernetur, cum adhuc satisfacere opinionibus liceat. Apellem aiunt post tabulam solitum latitare, quò & uisentes liberius dicere, & ipse honestius uitia sui operis recitantes, audiret. Nostros ergo pictores palàm &

h 3 audire

audire sapius & rogare omnes quid sentiant uolo, quandoquidem id cum ad certas res, tum ad gratiam pictori aucupandam ualet. Nemo enim est qui non sibi decorum putet, suam in alienis laboribus sententiam proferre. Tum minimè uerendum est, ne uituperatorum & inuidorum iudicium laudibus pictoris quicquàm possit decerpere. Perspicua enim ac celeberrima est pictoris laus, dicacemq; testem ipsum bene pictum opus habet. Ergo omnis audiat, secumq; ipse rem prius pensitet atque emendet. Deinde cum omnes audierit, peritioribus pareat. Hæc habui quæ de pictura his commentarijs referre. Ea si eiusmodi sunt ut pictoribus cōmodum atq; utilitatem aliquam afferant, hoc potissimū laborum meorū præmium expecto, ut faciem meam in suis historijs pingant, quò illos memores beneficij, & gratos esse, ac me artis studiosum fuisse posteris prædicent. Si uerò expectationi-

stationibus eorum minimè satisfeci, non tamen, quod tantā aggredi rem ausi fuerimus, uituperent. Nam si, quod laudis est conari, id perficere nostrum ingenium nequiuit, meminerint tamen solere in maximis rebus laudi esse id uoluisse quod difficillimum esset. Aderunt fortasse qui nostra uitia emendent, & in hac præstantissima & dignissima re, longè magis quàm nos possint esse pictoribus adiumento, quos ego si qui futuri sint, etiam atq; etiā precor, ut hoc munus alacri animo ac prompto suscipiant, in quo & ipsi ingenium exerceant suum, & hanc nobilissimam artem excultissimam reddant. Nos tamen hanc palmam præripuisse ad uoluptatem ducimus, quandoquidē primi fuerimus, qui hanc artem subtilissimā literis mandare studuerimus. Quod quidem sanè difficillimum inceptum, si pro expectatione legentium perficere nequiuimus, in eo natura magis, quàm nos incul-

panda est, quæ hanc legem rebus imposuisse uisa est, ut nulla sit ars, quæ non à mendosis admodum initijs exordium sumpserit. Simul enim ortum atque perfectum nihil esse aiunt. Qui uerò nos sequentur, si qui aderunt, studio & ingenio, quam nos, præstantiores, hi fortasse artem picturæ perfectam atq; absolutam reddent.

FINIS.

ERRATA.

Fol. 13. lin. 22. lege afferret. 24. 7. audiant. 46. 3. si Phydæ. 48. 16. cōmendatum. 50. 19. Alij 40. dies habent. 64. quot. 69. 1. philosophum. 72. 2. pugilum sc. 15. lege caput : ut cuiq; plus. Lege etiam ubiq; pærellelos pro pærellelos.

INDEX OMNIVM EORVM,
 quæ in hisce tribus Libris notatu digna uisa
 sunt diligentissimus.

<p>A. Accidentia. 31 Affectiones. 80 Aglaophon pictor sim- plici colore delectatus pag. 89 Agesilaum uetuisse ima- ginem suam pingi. 45 Albi coloris uis. 93 Ad Alexandri imaginem pictam quidam trepi- dasse. 44 Alexander pictor Pom- peij porticū pinxit. 113 Alexander Seuerus Im. pingendi studiosiss. 50 Angulus quid. 7 Angulorum tria genera pag. ibidem Antigonū de pictura scri- psisse 48</p>	<p>Anthæi gigantis corpus pag. 28 Autor magis clarè quàm compte loqui uoluit. pag. 41 Apelles quomodo Anti- gonis faciē pinxerit 76 Apellem ad Perseum de pictura cōscripsisse 48 Apellem post tabulā de- pictam latitasse 117 Apelles lincis se exercuit pag. 55 Areola 63 Aristides Thebanus 49 Aristides Thebanus A- pelli propè equalis 78 Asclepiodorus uelocissi- mus omnium pingendo fuisse 112 Auaritiā aduersum esse h 5 laudi</p>
---	--

I N D E X:

laudi & uirtuti	53	Cinereus color	20
Aurelium deas solum pin-		Circūscriptio picturæ	55
xisse	114	Circulus	6
Auri uis in pictura	97	Circularis linea	6
B		Circulares superficies	63
Asis quid	14	Cleantes inuentor pictu-	
B Benevolentiam artifi-		ræ artis	47
ci plurimū conferre ad		Cleopatra uniones ace-	
laudem	110	to colliquauit	94
Brachiorum motus	83	Colores duos in rerū na-	
Bucephalus Alexandri		tura integros quosdam	
equus	86	asserere	20
C		Colorū uaria genera ib.	
Alumniæ pictura	102	Colorū species septē	19
C Camalides sculptor,		Colores à luminibus ua-	
pag.	110	riari	18
Camæleon animal	15	Colorum genera cum ra-	
Capillorum septem mo-		tione adhibenda	95
tus	86	Colorum genera	88
Castor & Pollux quomo-		Colorum alteratores	2
do olim picti	71	Cōpositio in pictura	60
Cassander unus ex Ale-		Compositio	40
xandri ducibus	44	Compositio quid	64
Cæsius color	20	Collineares superficies	
Centrica linea	6	pag.	26
Centrici positio	17		
		Cœlestis	

I N D E X.

Cœlestis color 20

Corpus quādo uiuere dicatur 70

Corporū compositio 72

Corporum motus 81

D.

Demetrius philosophus de pictura 48

Demetrius Valerius Phanostrati filius 50

Demetrio pictori quid defuerit 106

Demon pictor 69

Demonis laus in pictura pag. 78

Diameter circuli 6

Diameter apud Mathematicos 39

Discendi gradus in pictura à natura petendos pag. 104

Dionysium pictorem solum hominem potuisse pingere 113

Discendus semper 24

E

Eraclidē pingendis nauibus claruisse 113

Etrusci pingendi arte solertissimi. 48

Eufranor Hirschinius 48

Euphranorem pictorem in Heroum dignitate elaboranda claruisse 114

Euphranoris laus in arte pingendi 77

Euphranorum de coloribus scripsisse 95

Euriali pulchritudo 32

Exiodius tribus adolescentulis imposuit nomina 103

F

Fabius pictor 50

Facies uenusta 65

Fimbria 5

Fœminæ olim pingendi artem edoctæ 51

Fœnunarum forma 85

Geometria

I N D E X.

Geometria pictori mini-	ra retinenda	89 & 90
me negligenda	101	Luminum uis
Giottus Etruscus pictor		22
pag. H	80	M
H erculis proceritas	28	Artia Varronis fi-
Historia summū pi-		lia pingendi artem
floris opus	112	nouerat
Historia nouem aut de-		52
cem personis peragi		Magnitudinis ratio ha-
poterit	75	benda est
Historiæ pictura	73	67
Historiæ partes	64	L. Manilius pictor
Homærus quomodo Vlyf-		49
sem naufragum descri-		Manuum motus
bat	76	83
I		Marcelli uictoriæ ex Si-
Mitatio in pictura qua		cilia
I lis esse debeat	110	48
Intercisionis partes	25	Meleagri defuncti histo-
Intercisio quid	56	ria
L		69
Inea recta	6	Membrorum composi-
L inea quid	4	tio
Linea perpēdicularis	38	66
Luminum ratio in pictu-		Metrodorū pictura cla-
		ruisse
		50
		Motuum descriptio
		82
		Mouendi septem itinera
		pag.
		81
		Musæ nouem in gemma
		Pyrrhi N
		52
		N Arcissum picturae in
		uentorē fuisse
		47
		Nauis

I N D E X.

<i>Paucis picta</i>	50	<i>Phaëthon quatuor equis</i>	
<i>Naturam pictura oble-</i>		<i>uctus, in anulo scul-</i>	
<i>ctari</i>	52	<i>ptus</i>	109
<i>Nero pingendi studiosis-</i>		<i>Philocles Aegyptius pi-</i>	
<i>simus</i>	50	<i>cturae inuentor</i>	47
<i>Nicias Atheniensis pi-</i>		<i>Pictor optimus</i>	42
<i>ctor</i>	113	<i>Pythias pictor</i>	46
<i>Nicias pictor Athenien-</i>		<i>Pictor optimus</i>	42
<i>sis</i>	89	<i>Pictor sit doctus in omni-</i>	
<i>Nympharum pictura</i>	96	<i>bus liberalibus artibus.</i>	
O		<i>Pictura lepor</i>	89 (100)
<i>Oculorum munera</i>	13	<i>Pictura & sculptura co-</i>	
<i>Ora</i>	5	<i>gnatae res</i>	50
<i>Operis partes quae</i>	65	<i>Pictor quid de coloribus</i>	
<i>Orizon P</i>	5	<i>scire debeat</i>	20
<i>Pacuius poeta Hercu-</i>		<i>Picturam è Grecia in Ita-</i>	
<i>lem pinxit</i>	50	<i>liam uenisse</i>	48
<i>Pacuius Ennij poetae ne-</i>		<i>Pictores uitia in regum</i>	
<i>pos ex filia</i>	50	<i>corporibus solitos suis-</i>	
<i>Pamphilus antiquissimus</i>		<i>se emendare</i>	76
<i>pictor</i>	102	<i>Pictura à quibus profe-</i>	
<i>Parrhasius pictor</i>	55	<i>cta.</i>	48
<i>Pericles longum habuis-</i>		<i>Pictores priscos ad solem</i>	
<i>se caput</i>	76	<i>umbras circūscripsisse</i>	
<i>Pes hominis</i>	68	<i>pag.</i>	47

Pictori

I N D E X.

Radij medij	15	membris spectanda	78
Radij an ab oculo erum-		Sphæra quid	8
pant	10	Statuarũ multitudo pau-	
Radij intercepti & flexi		cis diebus absoluta	
pag.	26	pag.	50
Radiatorum species tres u		Superficiæ planæ et con-	
s.		cauæ comparatio	59
Sculptura & pictura		Superficies quid	5
res cognatæ	50	Superficerum uaria ge-	
Serapionem pictorẽ ne-		nera	20
quiuisse hominem pin-		Superficies distare inter	
gere	113	se	20
Speculi usus in pictura		Symmetria membrorum	
pag.	92	pag.	63
Seruis pingere interd-		Superis quomodo conium	
ctum	52	cti sumus	45
Signum quid	4	T	
Sitedius pratorius pi-		T Abule pictæ incredi-	
ctor	50	bili precio uenditæ.	
Socrates pictura claru-		pag.	49
isse.	50	Thimantes Ciclopẽ dor-	
Species in componendis		mientem pinxisse	34

F I N I S.

I N D E X.

Pictura de Aegyptijs in Græciâ translata	47	Etura excelluisse	50
Picturæ rudimenta	42	Poëtæ multa communis habere cū pictoribus	102
Pictoris officium	99	Principis & historia cō paratio	74
Picturã tria perficere	55	Prothogenē nescisse ma- num à tabula amouere	
Picturam in tres partes diuidi posse	54	pag.	116
Pictura quid cōferat	45	Prothogenes cum Apelle certasse	55
Picturæ utilitas	44	Pulchritudo in picturis res grata	106
Picturæ miracula	37	Punctus centricus	35
Phydiam in decorum ma- iestate demonstranda claruisse	114	Punctum quid	4
Phydiam Iouem pinxisse pag.	45	Pyramis quid	14
Phydiam ab Homero di- dicisse	104	Q	
Pingendi ars olim fami- liaris	52	Quantitas quid	11
Pingendi ars	34	Quantitates quot in superficie	12
Pingere quid	47	Quantitatum non æque distantium ratio	30
Pingendi quæ potissimū sint	79	Qualitas in superficie	5
Picturæ honestas	47	R	
Pyrrhū philosophū pi- ctura excelluisse	50	Radius centricus	16
		Radiorū differentia pag. 10.	Radij

